

**ÇOCUKLAR VE EBEVEYNLERİN EBEVEYN
YALANLARINA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELERİ**

İŞILAY ÇEVİK

MEF ÜNİVERSİTESİ

ARALIK 2023

MEF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇOCUKLAR VE EBEVEYNLERİN EBEVEYN
YALANLARINA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELERİ

,

Işılay ÇEVİK

ORCID NO: 0009-0007-5985-1861

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Melike ACAR

ARALIK 2023

AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, özgün olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

İsim ve Soyisim: Işıl ÇEVİK

İmza:

XXXXXX

ÖZET

ÇOCUKLAR VE EBEVEYNLERİN EBEVEYN YALANLARINA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELERİ

Işılay ÇEVİK

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Melike ACAR

Aralık 2023, 49 Sayfa

Piaget (2015), çocuklardaki yalan söyleme davranışını ahlaki olarak nasıl değerlendirdiklerinin ve gerekçelendirdiklerinin bilişsel gelişim dönemine göre değiştiğini belirtmiştir. Yapılan çalışmalarda hayal kırıklığına uğratan hediye paradigması olan beyaz yalan alanının diğer yalan alanlarına göre daha kabul edilebilir bulunduğu gözlemlenmiştir (Aydın, 2021, Warneken ve Orlins, 2015, Gingo, Roded ve Turiel, 2019). Bu araştırmanın amacı, çocukların ve ebeveynlerin, ebeveynlerin söylediği yalanları nasıl değerlendirdiklerini ve gerekçelendirdiklerini araştırmaktır. Veri toplama araçları olarak katılımcılara 7 farklı hikaye okunmuştur ve bu hikayeleri nasıl değerlendirdikleri ve gerekçelendirdikleri sorulmuştur. Araştırmanın ilk çalışmasının katılımcıları 35 tane 5 – 6 yaş grubu, 35 tane 10 – 11 yaş grubundaki çocuklardır. İkinci çalışmanın katılımcıları ise 5 - 12 yaş aralığında çocuğu olan 68 ebeveynidir. Araştırmanın sonucunda önceki çalışmalarla paralel olarak en kabul edilebilir yalan alanı olarak hayal kırıklığına uğratan hediye paradigması olan beyaz yalan alanı olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Alan Kuramı, çocuk, ebeveyn, yalan, ahlaki gelişim

Bilim Dalı Sayısal Kodu: 10906

ABSTRACT

EVALUATIONS OF CHILDREN AND PARENTS ON PARENTAL LIES

Işıl ÇEVİK

MA in Guidance and Psychological Counseling Program

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Melike ACAR

December 2023, 49 Pages

Piaget (2015) stated that the evaluation and justification of children's lying behavior in moral terms change according to cognitive developmental stages. Studies conducted on the paradigm of disappointing gift, a white lie area, have observed that it is found more acceptable compared to other areas of lies (Aydın, 2021; Warneken & Orlins, 2015; Gingo, Roded, & Turiel, 2019). The aim of this research is to investigate how children and parents evaluate and justify the lies told by parents. Participants were presented with seven different stories as data collection tools, and they were asked to assess and justify these stories. The participants in the first study were 35 children in the 5-6 age group and 35 children in the 10-11 age group. The participants in the second study were 68 parents with children aged 5-12. The results of the research revealed, in line with previous studies, that the most acceptable lie category is the disappointing gift paradigm, which falls under the category of white lies.

Keywords: Social Domain Theory, child, parent, lie, moral development.

Numeric Code of the Field: 10906

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	i
TEŞEKKÜR.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ.....	1
a. Yalan Kavramına Yönelik Kuramsal Çerçevesler.....	2
• Sosyal Öğrenme Kuramı.....	2
• Yapısal – Gelişimsel Yaklaşımlar.....	4
• Sosyal Alan Kuramı.....	5
• Çalışmanın Amacı, Önemi ve Araştırma Soruları.....	6
1. LİTERATÜR TARAMASI.....	8
1.1 Çocuk ve Yalan.....	8
1.2 Ebeveyn – Çocuk ve Yalan.....	15
2. YÖNTEM.....	20
2.1 Çalışma Grubu 1.....	20
2.2 Çalışma Grubu 2.....	20
2.3 Veri Toplama Süreci.....	21
2.4 Veri Toplama Araçları.....	21
2.5 Verilerin Kodlanması ve Kodlayıcılar Arasındaki Güvenirlik.....	22
2.6 Veri Analiz Planı.....	24
3. BULGULAR.....	25
3.1 Çalışma 1.....	25
3.1.1 Çocukların Ebeveyn Yalanlara Yönelik Değerlendirmeleri.....	25
3.1.2 Çocukların Ebeveyn Yalanlarına Yönelik Sunduğu Gerekçeler.....	26
3.2 Çalışma 2.....	29
3.2.1 Ebeveynlerin Ebeveyn Yalanlarına Yönelik Değerlendirmeleri.....	29
3.2.2 Ebeveynlerin Ebeveyn Yalanlarına Yönelik Gerekçeleri.....	31
4. TARTIŞMA.....	33
4.1 Çocukların Yalan Alanlarını Değerlendirmeleri.....	33
4.2 Çocukların Ebeveyn Yalanlarına Yönelik Gerekçeleri.....	34
4.3 Ebeveynlerin Yalan Alanlarını Değerlendirmeleri.....	35

4.4 Ebeveynlerin Yalan Alanlarına Yönelik Gerekçeleri.....	36
5. SINIRLILIKLAR.....	39
6. ÖNERİLER.....	40
SONUÇ.....	41
KAYNAKÇA.....	42
EKLER.....	46
A. Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	46
B. Varsayımsal Hikayeler.....	47
C. Demografik Form.....	49

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 2.1: Hikayelerdeki yalanlar ve Sosyal Alan Kuramı.....	22
Tablo 2.2: Çocuk kodlama şeması.....	23
Tablo 2.3: Ebeveyn Kodlama Şeması.....	23
Tablo 3.1: Çocuklara söylenen ebeveyn yalanlarının çocuklar tarafından değerlendirmelerinin yüzdelik dağılımı.....	25
Tablo 3.2: Çocukların yalan değerlendirmelerine yönelik Genel Doğrusal Model analizi.....	26
Tablo 3.3: Çocukların ebeveyn yalanlarının değerlendirmelerine yönelik sundukları gerekçelerin yüzdelik dağılımı.....	27
Tablo 3.4: Çocukların ebeveyn yalanlarına yönelik sunduğu gerekçelerin yaş grubuna göre yüzdelik dağılımı.....	28
Tablo 3.5: Çocukların yalan değerlendirmelerine yönelik sundukları gerekçelerin Genel Doğrusal Model analizi.....	29
Tablo 3.6: Çocuklara söylenen ebeveyn yalanlarının ebeveynlerce değerlendirmeleri.....	30
Tablo 3.7: Ebeveynlerin değerlendirmelerine yönelik Genel Doğrusal Model Analiz Tablosu.....	30
Tablo 3.8: Ebeveynlerin ebeveyn yalanlarına yönelik sunduğu gerekçeler.....	31
Tablo 3.9: Ebeveynlerin gerekçelerine yönelik Genel Doğrusal Model Analiz Tablosu.....	32

GİRİŞ

Yalan kavramı hem felsefecilerin hem de eğitim bilimcilerin, psikologların ve sosyologların araştırma konusu olmuştur. Kant’a göre yalan söylememek, dürüst olmak hem kendimize hem de başkalarına karşı olan etik sorumluluğumuzdur (Mahon, 2006). Başkalarına inanmalarını bekleyerek doğru olmayan yargılarda bulunmak Kant’a göre genel olarak insanlığa zarar vermektedir. Yalan söylemenin aynı zamanda bireyin itibarına da zarar verdiği de değinilmiştir. Bu nedenle etik olarak yalan söylemek yanlış bir eylemdir.

Kant’a göre ahlak sadece insana özgüdür ve özgür iradesi olmayan canlılarda ahlaktan söz edilemez. İnsan özgür iradesi yoluyla diğer canlılardan ayrılır. Kant ahlakı diğer psikolojik durumlardan ayırıp farklı bir alan olarak görmektedir. Kant’ın kategorik imperatifinde kişisel haz konu olamaz ve bu nedenle de ahlak rasyonel ve evrenselidir. Nitekim ahlakta da belirlemiş olduğu üç temel maxim (1. Genel bir yasa olmasını isteyebileceğin bir ilkeye göre davran. 2. Bütün insanlığı kendinde ve başkalarında bir araç olarak değil, bir amaç olarak göreceksin gibi eyle. 3. Özgürlük idesine göre davran) kaynağı akıl olan ve yapısı gereği a priori olan ahlak yasasına (kategorik emperatif) dayanan, ahlakın genel geçerlik taşıyan bir bilim olmasını sağlayan a priori öğelerdir (Öktem, 2019). Bu üç temel maxime baktığımızda da yalan söylememek rasyonel ve amaçsal olduğu için yalan söylenmemelidir.

Piaget (2015), çocuklara göre yalan söylemenin neden yanlış olduğunun (ceza almamak için, yanlış olduğu için) bilişsel gelişim dönemlerine göre değiştiğini belirtmiştir. Bu da yalan ve yalan söyleme algısının her yaşta farklı olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Erken çocuklukta yalan ceza almaya neden olacağı için yanlış olarak değerlendirilir. Soyut düşünce gelişmeye başladıkça ise yalan karşılıklı saygıyı ve güveni kaybettirdiği için yanlış olarak değerlendirilir. Piaget (2015), çocukların yalana karşı olan bakış açılarını anlayabilmek için 6 – 9 yaş arasında olan çocuklara yalan içeren çeşitli hikâyeler okumuştur. Hikâyelerden bazıları; “Küçük bir çocuk (ya da küçük bir kız) sokakta dolaşmaya çıkmış ve onu çok korkutan büyük bir köpekle karşılaşmış. Eve gitmiş ve annesine inek kadar büyük bir köpek gördüğünü söylemiş.”, “Bir çocuk okuldan eve gelmiş ve annesine öğretmenin ona iyi not verdiğini söylemiş, ama bu doğru değilmiş; öğretmen ona iyi ya da kötü bir not vermemiş.”. Bu çocukların “inekli hikâyenin” daha kötü olduğunu söyledikleri

gözlemlenmiştir. Piaget, küçük çocukların gözle görülebilir bir şeyin abartılarak anlatılmasını daha kötü bir yalan olarak değerlendirdiklerini ifade etmiştir ve bunu çocukların gelişimsel basamaklarıyla ilişkilendirmiştir.

Eğitim bilimleri ve gelişim psikolojisi literatürünün bir bölümü de yalanın istenmeyen bir davranış olduğu ön kabulünden yola çıkarak çocuklarda yalan söylemenin nedenlerine odaklanmış, ailenin yetiştirme tarzı ve okuldaki eğitim müfredatının yalan davranışını engellemedeki rolünü incelemiştir. Psikoloji literatürünün bir bölümü yalanı patolojik bir durum olarak ele alır (Stouthamer - Loeber, 1986). Değerler eğitimi perspektifinden yapılan çalışmalar ise yalan davranışını engelleyecek eğitim programlarının etkilerini araştırmaktadır (Oruç, 2010). Felsefik açıdan yalan kavramı gerçekten uzaklaşma olarak açıklanabilir. Gerçek olmadığı bilinip söylenen cümleler yalan olarak geçmektedir. Platon iki tür yalan kavramı kullanır. Platon, Devlet'te retoriğe/söze dayalı yalan kavramını (poseude) kullanır; gerçeklikten uzaklaşma anlamında yalanı ise mağara alegorisinde zımnen de olsa ideaların takliti olan yaşadığımız dünyanın aslında gerçeklikten/idealardan uzaklaşmış bir yapının temsili şeklinde sunar (Işık, 2018).

a. Yalan Kavramına Yönelik Kuramsal Çerçeveseler

- **Sosyal Öğrenme Kuramı**

Yalan söylemek psikoloji literatüründe gerçek olmayan beyanlarda bulunmak anlamına gelmektedir. Lee ve Ross (1997) bir ifadenin yalan olması için 3 maddenin olması gerektiğini belirtmiştir. Bu maddeler a) söylenenin yanlış olması, b) söyleyen kişinin doğru olmadığını bilmesi ve c) söyleyen kişinin karşısındakini bilerek kandırması olarak sıralanabilir.

Yalan kavramına ve yalan söylemenin çocuklukta nasıl geliştiğine dair farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

Sosyal Öğrenme Kuramı'nın öncüsü Bandura (2008) başkalarının davranışlarını gözlemlemenin, tutumlar, değerler ve davranışlar hakkında bilgi edinmek için güçlü bir araç olduğunu söylemiştir. Sosyal öğrenme kuramına göre çocuklar etrafındakilerin davranışlarını gözlemleyerek öğrenir ve bunun sonucunda da öğrendiklerini davranışa dökerler. Stouthamer-Loeber (1986) tarafından yapılan bir

araştırmada ebeveynlerinin ve diğerklerinin yalan söylediğine tanık olan çocukların kendilerinin de yalan söyleme olasılığının daha yüksek olduğu bulunmuştır. Engarhos, Shohoudi, Crossman ve Talwar (2019), tarafından yapılan araştırmada ise çocukların doğru söylenen durumlarda daha az yalan söyledikleri bulunmuştır. Bu araştırmalara bakıldığında çocuklar hangi davranışı gözlemlerse (dürüst olmak/yalan söylemek) o davranışı daha çok benimsediklerini söylenebilir.

Bordy ve Shaffer (1982), gözlem ve modellemenin, ebeveyn ve çocukların iletişiminin ahlaki davranış üzerinde etkisi olduğundan bahsetmiştir. Çocuklar, büyüdükleri ailede ebeveynlerinden gördükleri ahlaki yargıları içselleştirir. Sosyal ğrenme kuramına göre çocukların gözlemleyerek ve rol model olarak öğrenmesinden bahsedilir. İlk sosyal etkileşimin gerçekleştiği ailenin de çocukların ahlaki yargılarının içselleştirilmesinde önemli bir rolü vardır. Bryan ve London (1970) ve Rushton (1976) tarafından yapılan araştırmalarda özgecil rol modellere sahip çocukların kendilerinin de özgecil bireyler oldukları gözlemlenmiştir (Aktaran: Brody ve Shaffer, 1982). Bordy ve Shaffer (1982), toplum yanlısı davranışlar gösteren ebeveynlerin çocuklarının da toplum yanlısı davranışları taklit ettiklerini belirtmiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, çocukların ebeveynlerini rol model olarak aldıkları ve onların davranışları benimsedikleri gözlemlenmiştir. Dürüst ve ahlaki olarak iyi bir ocuk yetiştirmede, çocukların ilk sosyal ortamı olan aile ile etkileşimleri ve ebeveynlerin ahlaki değerleri-davranışları önemli bir yere sahiptir.

Rol model, bireylerin sosyal çevrelerindeki modelleri (ebeveyn, kardeş, ğretmen ...) gözlemleyerek belli davranışları benimsemesidir. Sosyal ğrenme Kuramı'na göre insanlar çevrelerindeki rol modelleri taklit ederek, onlardan öğrenerek ve öğrendiklerini deneyimleyerek kendi davranışlarını şekillendirmeye başlarlar. Sosyal ğrenme Kuramı'nda rol model kavramına baktığımızda ebeveynler iyi ve dürüst ocuk yetiştirmede büyük bir rol oynar. Çocukların etik/ahlaki değer ve davranışları ilk öğrendikleri yer aileleridir. Bu nedenle ebeveynlerin davranışları çocukların ilerideki davranışları için önemli bir faktördür. Sosyal ğrenme Kuramı bağlamında ebeveynlerin iyi ve dürüst bir rol model olmaları, çocukların bu davranışları iselleştirmelerinde önemli bir rol oynar.

- **Yapısal – Gelişimsel Yaklaşımlar**

Ahlaki gelişimi yapısal-gelişimsel yaklaşımın öncüsü Piaget ile başlatabiliriz. Yapısal gelişimsel yaklaşımlar ise çocuklarda yalan söyleme ise benmerkezci düşüncenin bir parçası olarak görmektedir. Yalan söyleme sorunu, çocukta benmerkezci tutumun, yetişkin ahlaki kısıtlaması ile çarpışmasıdır (Piaget, 2015). Piaget (2015) yaptığı gözlemlerde çocukların “yalan” tanımlamalarına değinmiştir. Bu gözlemler analiz edildiğinde çocukların yalan söyleme davranışını 10-11 yaşına kadar niyetten bağımsız bir şekilde değerlendirdikleri sonucuna varılmıştır. Bu da bize çocukların yanlış olan her ifadeyi söylenme niyetine bakmadan yalan olarak adlandırdığını göstermektedir. Küçük yaştaki çocuklar eylemin sonucuna odaklanırken daha büyük çocuklar söylenen ifadenin ardındaki niyete daha çok önem vermektedir.

Piaget (2015) çocuklarla yaptığı görüşmelerde inek kadar büyük bir köpek gördüğünü söyleyen ve annesine hiçbir not almamasına rağmen iyi bir not aldığını söyleyen hikayeler anlatmıştır. Bu hikayeler küçük yaştaki çocuklara sorulduğunda inek kadar büyük köpek gördüğünü söyleyen çocuğun daha kötü olduğunu çünkü bunun imkânsız olduğunu söylemişlerdir. Çocuklara göre bu imkânsız bir olay olduğundan dolayı daha büyük bir yalandır ve çocuklar söylenen yalanın ardındaki niyete odaklanmamaktadır. Söylenen sözün imkansızlığı çocuklara göre o yalanı daha büyük ve kötü bir yalan yapmaktadır. Bu da yine Piaget’nin işaret ettiği gibi küçük çocukların günlük yapılan mübalağaları ve metofor kullanımı anlamaya bilişsel olarak hazır olmadıklarını göstermektedir (Piaget, 2015).

Çocukların gelişim süreci boyunca neden yalan söylememeleri gerektiği fikri değişmektedir. Bu süreci Piaget, bilişsel gelişime paralel olarak ilerleyen 3 aşamada belirtmiştir. Birinci aşamada çocuklar sonunda ceza alacakları için yalan söylememeleri gerektiğini düşünmektedir. İkinci aşamada yalanın yanlış bir şey olduğunu düşünmeye başlarlar ve cezalandırma olmasa bile yalanın yanlışlığı devam etmektedir ve bu nedenle de yalan söylememelidirler. Üçüncü aşamada ise çocuklar yalanın karşılıklı güveni, saygıyı ve sevgiyi zedelediğinin bilincine varmaktadırlar. Son aşamada çocuklar yalanın bilincine varmaya başlar ve yalanın cezadan bağımsız kötü bir davranış olduğunu özümsemeye başlarlar.

Piaget'nin bilişsel gelişim kuramı birçok yönden eleştirilmiştir. Bu yönler; evre görüşü için yeterli desteğin olmaması, gelişim mekanizmaları için yetersiz açıklamalar yapılması, bir performans kuramına ihtiyaç duyulması, gelişimin sosyal ve duygusal yönlerine önem verilmemesi, beceri düzeylerinin olduğundan daha düşük değerlendirilmesi, yöntembilimsel ve biçimsel engellerin olmasıdır (Miller, 2017).

- **Sosyal Alan Kuramı**

Sosyal Alan Kuramı, insanlarda sosyal bilginin gelişiminin tanımlanmasında, bireylerin kazandıkları bu toplumsal bilgileri ve sosyal düzenlemeler ile kurallara nasıl uyguladıklarına yönelik gerek görgül gerekse kuramsal açıklamalar getirmektedir (Çam, Çavdar, Seydooğulları ve Çok, 2012). Turiel (2010), çocukların günlük hayattaki deneyimlerinin birçok günlük aktiviteye dâhil olmak ve gözlemlemekten oluştuğunu ve bu aktivitelerin insanların birbirlerine zarar verdiği veya yardım ettiği, adil veya adil olmayan bir şekilde davrandığı aktivitelerden oluştuğunu söylemiştir. Çocukların gözlemleri ve olaylara ilişkin düşünceleri, ahlaki ve sosyal yargıların oluşumu ve değişiminin ana kaynaklarıdır (Turiel, 2010). Sosyal bilgi dört alandan oluşmaktadır. Bu alanlar; ahlak, toplumsal-geleneksel, kişisel/psikolojik alan ve ihtiyatlı alandır..

Sosyal bilginin üç alanından biri olan “ahlak alanında” (moral domain) çocukların etkileşime girdikleri insanların hakları ve esenlikleri ile sonuçlanan eylemlere dayalı olarak ahlaka ilişkin düşünce gelişmektedir (Çam ve ark., 2012). Ahlak alanında önemli olan adillik, adalet, hak ve refah gibi evrensel kavramlardır. Çocukların bu alanda topladıkları bilgiler onların insanlara karşı ahlaki olarak nasıl davranmaları gerektiği fikrini şekillendirmektedir.

İkinci alan toplumsal geleneksel alanıdır. Toplumsal gelenekler, sosyal sistemler içinde tek tip beklentiler sağlamaya hizmet eden kural ve yasalardır. (Turiel ve Banas, 2020). Çocuklar toplumsal gelenekleri uyulması gereken kurallar olarak görmektedirler. Smetana (2011) çocukların toplumsal geleneklerin yetişkinler için önemli olduklarını bildiklerini ve bu nedenle de bu kurallara uyduklarını belirtmiştir.

Üçüncü alan kişisel/psikolojik alandır. Kişisel/psikolojik alan, kendini anlama, kimlik, kişilik, nedensel yüklemeler, bir şeyi anlama, kendisinin ya da başka bir kişinin davranışının nedenlerini anlama gibi durumları içermektedir (Çam ve ark., 2012).

Kişisel/psikolojik kavramlar, ahlakın kapsamı ve doğasından farklıdır ancak bununla ilişkilidir (Smetana, Jambon ve Ball, 2014). Smetana ve ark. (2014) kişisel alanın, bireyin arkadaş seçimi, saç stili, kıyafet seçimi, kendi bedeni üzerindeki kararlar gibi seçimlerden oluştuğunu belirtmiştir. Bu alanda doğru ya da yanlış yoktur. Ancak başkalarının kişisel alanına müdahale etme “hak ihlali” olarak değerlendirilebilir.

Dördüncü alan ise ihtiyatlı alandır. Turiel ve Banas (2020) ihtiyatlı alanı “kişinin kendi güvenliği ve refahı ile ilgili” meseleler olarak tanımlamışlardır. İhtiyatlı alana örnek olarak dış fırçalamak, araba kullanırken emniyet kemeri takmak gibi konuları örnek verebiliriz. Yalan konusu Sosyal Alan Kuramı kullanılarak yapılan pek çok çalışmaya konu olmuştur. (Evans ve Lee, 2013, Ekman, 2016, Talwar ve Crossman, 2011, Aydın, 2021, Oğux ve Kara, 2018, Lee, Cameron, Doucette ve Talwar, 2022, Lavoie, Leduc, Crossman ve Talwar, 2016, Maas, 2008, Bussey, 1999, Rizzo, Li, Burkholder ve Killen, 2019, Warneken ve Orlins, 2015, Mojdehi, Shohoudi ve Talwar, 2020, Xu, Bao, Fu, Talwar ve Lee, 2010, Fu, Xu, Cameron, Heyman ve Lee, 2007, Gingo, 2017, Sireksma, Spaltman ve Lansu, 2019, Aydın, Meriç, Şahin ve Ergün, 2022, Perkins ve Turiel 2007, Gingo, Roded ve Turiel, 2019, Gingo, Roded ve Turiel, 2017, Meiting ve Hua, 2020, Jackson, Ekerim-Akbulut, Zanette, Selçuk ve Lee, 2021, Heyman, Hsu, Fu ve Lee, 2013, Heyman, Luu ve Lee, 2009, Setoh, Zhao, Santos, Heyman ve Lee, 2019, Dodd ve Malm, 2021)

- **Çalışmanın Amacı, Önemi ve Araştırma Soruları**

Türkçe literatüre bakıldığında yalan kavramına sorgulama temelli yaklaşan çalışmaların eksikliği farkedilmektedir. Özellikle küçük çocukların otorite figürlerinin kendilerine söyledikleri yalanları yapılandırmacı ahlaki gelişim kuramları açısından incelenmesinin sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Benzer şekilde ebeveynlerin de çocuk yetiştirme pratikleri dahilinde başvurabilecekleri farklı bağlamlarda söylenmiş yalanlara yönelik değerlendirmelerini araştıran çalışmalara rastlanmamıştır. Bu açıdan mevcut çalışma, ebeveynin yalan söylemesini ahlaki sorgulamanın gelişimine yapılandırmacı bir bakış açısıyla ele alan Sosyal Alan Kuramı (Banas ve Turiel, 2020) kullanılarak yapılmış ilk Türkçe çalışmadır.

Bu çalışmanın önemi yalanı patolojik yaklaşımdan çıkarıp, gündelik hayatın içerisinde çocuk-ebeveyn ilişkisi içerisinde ele almaktadır. Ebeveynlerin çocuk

yetiştirmek bağlamında söylediği yalanlar hem çocuklar hem ebeveynler tarafından incelenmiştir ve hem teorik hem de uygulama açısından önem teşkil etmektedir.

Bu çalışmanın ilk amacı, çocukların otorite figürlerinin yalanlarını nasıl yargıladıkları araştırılarak sosyal ve ahlaki sorgulamanın nasıl geliştiğini anlamaya yardımcı olmaktır. Çalışmanın ikinci amacı ise aynı yalanların ebeveynlerce nasıl değerlendirilip gerekelendirdiğini incelemektir. Hikayelerin hem ebeveynlere hem de çocuklara okunmasının nedeni otorite figürlerinin ve çocuklarının farklı yalan türlerini nasıl gördüklerini anlamaya yöneliktir.

- **Araştırma Soruları**

1. Çocuklar sunulan hikayeleri nasıl değerlendiriyor ve değerlendirmeler arasında yaş farkı var mı?
2. Çocuklar sunulan hikayeleri nasıl gerekçelendiriyor ve gerekçeler arasında yaş farkı var mı?
3. Ebeveynler sunulan hikayeleri nasıl değerlendiriyor?
4. Ebeveynler sunulan hikayeleri nasıl gerekçelendiriyor?

1. LİTERATÜR TARAMASI

Öncelikle tezin birinci bölümü olan çocuklarda yalan kavramı ve daha sonrasında ebeveynlerde yalan kavramı taranacaktır.

1.1 Çocuk ve Yalan

Çocuklarda yalan söyleme davranışının gelişimi konusunda yapılan araştırmalar sonucunda (Evans ve Lee, 2013, Ekman, 2016, Talwar ve Crossman, 2011) çocukların 2 – 3 yaşından itibaren yalan söylemeye başladığı bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda 2 – 3 yaşındaki çocukların daha çok bir yanlış gizlemek için yalan söyledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Benzer şekilde Türkiye’de yapılan bir çalışmada Aydın (2021) 29-72 aylık okul öncesi çocukların olumsuz/olumlu yalan söyleme davranışlarını incelemiştir. Araştırmada hayal kırıklığına uğratan hediye paradigması olumlu yalan söyleme davranışı için, cazibeye karşı koyma görevi ise olumsuz yalan söyleme görevi için kullanılmıştır. Okul öncesi dönemdeki çocuklarla yapılan bu çalışmada, çocukların %34’ünün olumsuz yalan söylediği bulunmuştur. Olumlu (beyaz) yalan söyleme davranışında ise çocukların %41’inin beyaz yalan söylemediği, %38’inin ise beyaz yalan söylediği sonucu bulunmuştur. Ayrıca yaş büyüdükçe çocukların daha çok olumsuz yalan söyleme davranışı gösterdiği bulunmuştur. Olumsuz yalan söyleme davranışına en küçük 34 aylık bir çocukta rastlanmasına karşın prososyal yalanın başlangıç olarak 32 aylık çocuklarda ortaya çıktığı ve 2 yaş grubundaki çocuklarda prososyal yalan söyleme oranının %25 olduğu gözlenmiştir (Aydın, 2021).

Oğuz ve Kara (2018) çocuklarda görülen beyaz yalan söyleme davranışının zihin kuramı ve yönetici işlevlerle olan bağlantısını araştırmıştır. Araştırmanın katılımcıları 54-66 aylık çocuklardır. Araştırmada katılımcılara söylenen beyaz yalanlar için iyi resim-kötü resim görevi, hayal kırıklığına uğratan hediye paradigması ve zihin kuramı ile yönetici işlevler görevleri uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda çocukların iyi resim-kötü resim görevinde diğer görevlere göre daha çok beyaz yalan söyleme davranışı gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonucunda zihin kuramı ve beyaz yalan söyleme davranışı arasında, yönetici işlevler ve iyi resim-kötü resim görevinde bir ilişki bulunamamıştır. Ancak çocukların yönetici işlevlerin bir görevi olan

“inhibisyonel kontrol (dürtüyü kontrol altına alma)” ve hayal kırıklığına uğratan hediye paradigması takas görevinde negatif bir etki bulunmuştur. Küçük yaşta olan çocuklarda da inhibisyonel kontrol becerisi ve iyi resim-kötü resim görevinde negatif bir etki bulunmuştur. Bu çalışmadaki negatif bulgular, küçük çocuklarda yönetici işlev görev puanı arttıkça yalan söyleme ihtimalinin azalacağını göstermektedir (Oğuz ve Kara, 2018). Araştırmada ayrıca yaş ve beyaz yalan söyleme davranışı arasında bir ilişki bulunamamıştır. Bu bulgu da beyaz yalan söyleme davranışının yaşça büyük olan çocuklarda sadece zihin kuramı ve yönetici işlevler faktörleriyle değil, çocuğun sosyal hayatı (okul, arkadaşlar...) ve motivasyonel faktörleriyle de ilgili olduğunu göstermiştir.

Lee, Cameron, Doucette ve Talwar (2002) çocukların başkalarının söyledikleri yalanlara kolayca inanıp inanmamalarını araştırmıştır. Araştırmanın katılımcıları 3 – 4 ve 5 – 6 yaşındaki çocuklardır. Araştırma boyunca 5 adet deney yapılmıştır. Her deney 2 adet hikâyeye dayanmaktadır. Hikayelerden bir tanesi gerçek hayata uygun bir tanesi ise hayal ürünüdür. İlk hikâyede kahraman ve annesi hayaletlerle ilgili bir kitap okumaktadır, kahramanın annesi odadan çıkıp geri geldiğinde bardağın kırılmış olduğunu görüp bardağı kimin kırdığını sorar. Kahraman da hayaletin kitaptan çıkıp bardağı kırdığını söyler. İkinci hikâye ise kahraman, annesi ve kahramanın arkadaşı olan hayaletten oluşmaktadır. Kahramanın annesi odadan çıkıp geri geldiğinde bardağı kırılmış görüp kimin yaptığını sorar ve hayalet cevabını alır. Araştırmanın sonucunda, yaşça küçük (3 – 4) olan çocukların başkalarının söyledikleri yalanlara daha çok inandığı, ancak yaş büyüdükçe (5 – 6) başkalarının söyledikleri yalanlara daha az inandıkları gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonuçları 5 – 6 yaşındaki çocukların tahmin edilen aksine kolay kandırılabilir olmadığı ve başkalarını suçlamak için söylenen yalanları gerçek dünya bilgilerine dayanarak fark ettiklerini göstermektedir.

Lavoie, Leduc, Crossman ve Talwar (2016), ebeveynlerin yalan söyleme davranışı hakkındaki tutumlarını ve çocuklarının yalan söyleme davranışı hakkındaki yargılarını incelemişlerdir. Araştırmanın katılımcıları 3-6 yaş aralığındaki çocuğu olan ebeveynlerdir. Ebeveynlere yalan söylemenin ne zaman ahlaki olarak kabul edilebilir olduğunu, çocuklara yalan söylemenin kabul edilebilirliği hakkında sözel uyarılarını, çocuklarıyla yalan söylemek hakkında konuşup konuşmadıklarını, çocuklarını yalan söylemek için cesaretlendirip cesaretlendirmediklerini ve çocuklarını hiç yalan söylerken yakalayıp yakalamadıklarını ölçen bir anket uygulamışlardır. Çocukların

yalan davranışları için ise ebeveynlere çocuklarının 2 hafta içinde söyledikleri her yalanı kaydetmeleri istenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre, ebeveynlerin başkalarını korumak amacıyla söyledikleri yalanlar daha kabul edilebilir gördükleri bulunmuştur. Ancak, çocuklarına yalan söylemenin asla kabul edilemez olduklarını vurgulamışlardır. (Lavoie ve ark., 2016).

Maas (2008) 4 ve 6 yaşlarındaki çocukların yalan ve söz verme anlayışlarını incelemiştir. Yapılan araştırmada çocukların samimi olmadan söylenen sözcükleri “yalan” olarak adlandırdıkları ve samimi söylenen sözcükleri “söz verme” olarak adlandırdıkları gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmanın sonucunda çocukların yaş farkı olmadan konuşan kişinin niyetinin ve samimiyetinin yalan söylemede aldığı rolü anladıkları ve sözünü tutmama davranışını yalan olarak algıladıkları bulunmuştur. Olgulara veya sonuçlara dayalı bir anlayıştan niyete dayalı bir anlayışa gelişen bu gelişimsel değişim, daha önce belirtilenden daha erken bir yaşta (4 - 6 yaş) gerçekleşebilir (Maas, 2008).

Bussey (1999) 3 ayrı yaş grubundan olan çocukların (4, 8 ve 11) gerçek ve düzmece olan cümleleri doğru veya yanlış olarak sınıflandırmalarına ve bu cümleler hakkındaki değerlendirmelerine bakmıştır. Araştırmada 3 tür yalana yer verilmiştir. Bunlar; antisosyal yalanlar, beyaz yalanlar ve şaka amaçlı söylenen yalanlardır. Araştırma için 12 kısa hikâye hazırlanmıştır ve farklı yaşlardaki katılımcılara bu hikayeler okunmuştur. Araştırmada 3 kategoriye bakılmıştır. Bunlar; yalanın tanımı, ahlaki standartlar ve yalana karşı olan tepkilerdir. Araştırmanın sonucunda yaşça büyük olan katılımcıların (8 – 11) yanlış olan cümleleri “yalan” olarak sınıflandırdıkları gözlemlenmiştir. 4 yaş grubu olan katılımcıların uygunsuz (kötü) bir hareket içeren cümleyi daha çok yalan olarak sınıflandırdıkları gözlemlenmiştir. Ahlaki olarak bakıldığında ise katılımcılar antisosyal yalanları en kötü yalan olarak sınıflandırmıştır, antisosyal yalanları şaka amaçlı söylenen yalanlar ve beyaz yalanlar takip etmektedir.

Rizzo, Li, Burkholder ve Killen (2019) 3-13 yaş grubu arasındaki çocukların yanlış iddiaları niyete göre nasıl değerlendirdiklerini araştırmışlardır. Araştırmada çocuklara Sam adlı bir öğrencinin yalan söyleme niyeti olmadan yanlış bir iddiada bulunduğu bir durum anlatılmıştır ve bu durumu ahlaki olarak nasıl değerlendirdiklerini anlamak için ilgili sorular sorulmuştur. Katılımcıların yaşı

büyüdükçe hikâye karakterinin zihin durumuna, yani “Bilgi Eksikliği” ne odaklanmışlardır (Rizzo ve ark., 2019). Rizzo ve ark. (2019) göre araştırmanın sonucunda yaş büyüdükçe yanlış iddianın “ihmalkarlık” olarak değerlendirilmesi yaş büyüdükçe gelişen “Zihin Kuramı” ile de bağlantılıdır.

Warneken ve Orlins (2015) beyaz yalanları karşısındaki insanın duygu durumunu iyileştirmek için mi yoksa kibar olmak için mi söylediklerini araştırmışlardır. Araştırmayı 5 yaş, 7-8 yaş ve 10-11 yaş aralığındaki çocuklarla yapmışlardır. Araştırmanın sonucunda yaş olarak daha büyük olan çocukların (7-8 yaş ve 10-11 yaş) yaşı küçük olan çocuklara göre (5 yaş) daha çok beyaz yalan söylediği gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmada ayrıca çocukların karşısındaki insanın üzgün olduğu durumlarda beyaz yalan söylemeyi daha çok tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, çocukların beyaz bir yalan söyleyip söylememeyi ya da doğruyu söylemeyi seçerken başka bir kişinin duygusal durumlarına dikkat ettiklerini göstermektedir (Warneken ve Orlins, 2015).

Mojdehi, Shohoudi ve Talwar (2020), farklı kültürlerde büyüyen çocukların yalana karşı olan ahlaki yargılamalarını, ebeveynlik tutumlarına göre araştırmışlardır. Araştırmanın katılımcıları 5, 7, 9 ve 11 yaşlarındaki Kanadalı ve İranlı çocuklardan oluşmaktadır. Katılımcılara toplum yanlısı, toplum düzenine karşı gelen ve kolektivist durumlar içeren hikayeler okunmuştur. Bu hikayelerden sonra katılımcılara 6 puanlı Likert ölçeğinde durumu değerlendirmeleri istenmiştir. İranlı çocukların kibarlık içeren yalanları Kanadalı çocuklara göre daha pozitif değerlendirdikleri ve bütün katılımcıların toplum düzenine karşı gelen durumları ve kolektivist durumları negatif olarak değerlendirdikleri gözlemlenmiştir (Mojdehi ve ark., 2020). Araştırmada ayrıca ebeveynlik tutumları da gözlemlenmiştir. Daha sert ve otoriter tutum gösteren annelerin çocuklarının toplum düzenine karşı gelen durumları pozitif olarak, açıklayıcı tutum sergileyen annelerin çocuklarının kibarlık içeren yalanları daha pozitif olarak değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Çocuklar sosyal çevrelerini rol model olarak öğrendikleri için ailelerin ebeveynlik tutumlarının da çocukların ahlaki gelişiminde büyük bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Yapılan araştırmada da kültürün yalanın ahlaki değerlendirmesinde bir etkisi olabileceği bulunmuştur (Mojdehi ve ark., 2020).

Xu, Bao, Fu, Talwar ve Lee (2010) 7, 9 ve 11 yaşlarındaki çocukların yalan hakkındaki ahlaki anlayışlarını ve kibarlık durumlarındaki yalan söyleme

davranışlarını incelemiştir. Çocuklara dört farklı durumdan oluşan hikayeler sunulmuştur. Bu hikayeler toplum yanlısı yalan söyleme hikayesi, açık sözlülükle ilgili hikâye, yalan söylemeyle ilgili hikaye (kontrol hikayesi), doğruyu söylemeyle ilgili hikayedir (kontrol hikayesi). Daha sonra çocuklara hikayelerle ilgili “Karakterin söylediği yalan mıdır değil midir?”, “Karakterin söylediği çok çok iyi midir, çok iyi midir, iyi midir ne iyi ne kötü müdür, kötü müdür, çok kötü müdür yoksa çok çok kötü müdür?” ve son soruya verilen yanıtı göre “Neden böyle olduğunu düşünüyorsun?” soruları sorulmuştur. Araştırmanın sonucunda çocukların açık sözlülük hikayelerine daha pozitif geri dönüşler verdikleri gözlemlenmiştir. İlkokul çağındaki çocukların toplum yanlısı yalan söyleme hikayelerine kontrol yalan söyleme hikayelerine göre daha olumlu ahlaki değerlendirmeler yaptıkları gözlemlenmiştir. Çalışmanın sonucunda yaş fark etmeksizin çocukların doğru olmayan beyanları (toplum yanlısı veya değil) yalan olarak belirttiği bulunmuştur. Ancak yaş arttıkça çocukların kibarlık durumlarında yalan söylemeye daha pozitif baktıkları bulunmuştur.

Fu, Xu, Cameron, Heyman ve Lee (2007) iki farklı kültürde (kolektivist ve bireyci) büyüyen çocukların bir grubun veya bireyin yararına söylenen yalanları ahlaki olarak nasıl değerlendirdiklerini incelemiştir. Araştırmada, 7, 9 ve 11 yaşındaki Kanadalı ve Çinli çocuklara, bir gruba yardım edip bir bireye zarar vermek için yalan söylemek veya doğruyu söylemek veya tam tersi olan konularda ahlaki ikilemlerle karşı karşıya kalınan hikayeler okundu (Fu ve ark., 2007). Araştırmanın sonucunda Çinli çocukların topluluğun yararına olan durumlarda söylenen yalanları daha kabul edilebilir bulurken, Kanadalı çocukların bireyin yararına olan durumlarda söylenen yalanları daha kabul edilebilir bulmuşlardır. Her iki kültürden olan katılımcıların doğru olmayan söylemleri “yalan” olarak sınıflandırmasına rağmen farklı durumları tercih etmeleri kültürlerin ahlak konusunda önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Gingo (2017) yaptığı çalışmada 8, 10 ve 12 yaşındaki çocukların ebeveyn ve öğretmen yönergelerine direniş şekli olarak aldatma ve yalan söylemeyi nasıl değerlendirdiklerini araştırmıştır. Araştırmanın sonucuna bakıldığında yaş grubu fark etmeksizin çocuklar yalan söylemenin yanlış olduğunu dile getirmişlerdir. Çocuklar aldatmanın ve yalan söylemenin ahlaki bir konu olduğunu düşünmektedirler (Gingo, 2017). Çalışmanın sonucunda yaşça büyük olan çocukların ihtiyatlı alanlarda söylenen direktifleri daha kabul edilebilir buldukları gözlemlenmiştir. Bu sonuca bakarak çocukların fiziksel ve/veya psikolojik zarar görülen durumlarda yalan söylemenin

kabul edilebilir olduğunu düşündüklerini söyleyebiliriz. Yapılan çalışmada ayrıca yaşça büyük olan çocukların öğretmenlerine yalan söylemeyi ebeveynlere yalan söylemeye kıyasla daha kabul edilebilir olarak gördüğü bulunmuştur. Bunun sonucunda da çocukların ebeveyn otoritesi ve öğretmen otoritesini farklı değerlendirdiklerini söyleyebiliriz. Çocukların dürüstlük ve aldatma konusundaki gelişimlerinin, bu kavramlar hakkındaki akıl yürütmelerinin gelişimine bağlı olduğunu ve ahlaki gelişimin evrensel aşamalarına veya aldatmanın uygun kullanımı hakkında sosyal normlara aşina olma sürecine indirgenemeyeceğini göstermektedir (Gingo, 2017).

Olumlu yalan söyleme davranışının daha kabul edilebilir görülmesi üyesi olunan grup içinden veya grup dışından söylenmesine bağlı olarak da değişebiliyor. Sierksma, Spaltman ve Lansu (2019) tarafından yapılan araştırmada 9-12 yaş aralığındaki çocukların grup içi ve grup dışı söylenen yalanları nasıl değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Araştırmada hayal kırıklığına uğratan hediye paradigması ve kısa sınav görevi verilmiş ve bu değerlendirmeler grup içi ve grup dışı olumlu yalan söylemeyle birleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda çocukların kendi grubundan olan kişiler için olumlu yalan söylemeyi tercih ettiği gözlemlenmiştir (Sierksma ve ark., 2019). Bu kapsamda baktığımızda içinde bulunduğumuz grubun üyesi olan kişilerin duygularını korumayı daha çok önemseyeceğimizi söyleyebiliriz.

Aydın, Meriç, Şahin ve Ergün (2022), ebeveynlik tutumlarının ve benlik algısının çocukların yalan söyleme davranışları üstündeki etkisini incelemişlerdir. Katılımcılar 9 ve 13 yaş arasındaki çocuklar ve anneleridir. Annelere ebeveynlik tutumlarını ölçmek için Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği, benlik kurgularını ölçmek için İlişkisel-Bireyci-Toplulukçu Benlik Ölçeği uygulanmıştır. Çocukların prososyal yalanları nasıl değerlendirdiklerini bulmak için ise Aydın ve ark. (2022) geliştirdikleri Prososyal Yalanın Uygunluğu Testi - Çocuk Formu uygulanmıştır. Prososyal Yalanın Uygunluğu Testi - Çocuk Formu 3 alan (kibarlık, prososyal ve kendi yararına) içeren 11 hikayeden oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda izin verici tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarının işbirlikçi yalanları daha pozitif olarak değerlendirdikleri gözlemlenmiştir.

Perkins ve Turiel (2007) 12 ve 17 yaşlarındaki ergenlerin arkadaşlarına veya ebeveynlerine hangi durumlarda (ahlaki durum, kişisel durum ve sağduyulu durum)

yalan söylemeyi kabul edilebilir olarak gördüğünü gelişimsel açıdan incelemiştir. Araştırmanın sonucunda ebeveynlere ahlaki ve kişisel durumlarda yalan söylemenin kabul edilebilir olduğu bulunmuştur. Bir başka deyişle ergenler, bir başkasına zarar gelmesin diye (ahlaki alan) ya da kendi özerkliklerini korumak adına (kişisel alan) ebeveyne yalan söyleyebileceğini düşünmektedir. Katılımcıların yarısı arkadaşlara ahlaki konularda yalan söylemenin kabul edilebilir olduğunu düşünürken, yaşça büyük katılımcıların %62'si ve yaşça küçük olan katılımcıların %23'ü kişisel konularda yalan söylemenin kabul edilebilir olduğunu, yaşça büyük katılımcıların %55'i ve yaşça küçük katılımcıların %25'i sağduyulu konularda yalan söylemenin kabul edilebilir olduğunu düşünmüştür. Bu sonuçlar, yaşça büyük olan katılımcıların ebeveynlere belirli konularda yalan söylemenin kabul edilebilir olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Ebeveynlere yalan söylemenin kabul edilebilirliği hakkındaki yargıların, özerklik kavramlarının geliştirilmesi ve ebeveyn direktiflerinin meşruiyeti ile yakından ilgili olabilir (Perkins ve Turiel, 2007).

Gingo, Roded ve Turiel (2019) çocuklarına yalan söyleyen ebeveynler hakkındaki yargıları araştırmıştır. Araştırmanın katılımcıları 14 ve 18 yaşındaki çocuklar ve onların ebeveynleridir. Katılımcılara, ebeveynlerin çocuklarına belirli aktiviteler hakkında yalan söylediği 10 farklı durum okunmuştur. Bu aktivitelerden 8 tanesinde ebeveynler çocuklarını ihtiyatlı, ahlaki, toplumsal-geleneksel veya bu alanların kombinasyonu olan durumlarda kısıtlamaktadır (Gingo ve ark., 2019). Bu aktiviteler; cinsel ilişkiye girmek, esrar içmek, alkol içmek, kavgaya karışmak, hırsızlık yapmak, sınavda kopya çekmek, ödevleri yapmamak ve dersten kaçmaktır. Çocukların beyaz yalana karşı olan tutumlarını ölçmek için ise Hayal Kırıklığına Uğratan Hediye paradigması kullanılmıştır. Son aktivite ise ebeveynin geçmişte yaptığı bir davranışı gizlemek için söylediği yalandan oluşmaktadır. Son olarak da çocuklara ebeveynlerin çocuklarına yalan söylemesi hakkında genel bir değerlendirme yapmaları istenmiştir. Daha sonra katılımcılara “Michelle’in annesinin bu durum hakkında yalan söylemesi kabul edilebilir mi? Neden?” ve “Genel olarak ebeveynlerin çocuklarına yalan söylemeleri kabul edilebilir mi? Neden?” soruları sorulmuştur. Araştırmanın sonucunda, bütün gruplarda yalan söylemeyi en çok Hayal Kırıklığına Uğratan Hediye paradigmasında (beyaz yalan) kabul edilebilir bulunmuştur. Beyaz yalanın ardından en kabul edilebilir konu çok yönlü yalanların olduğu durumlardır. Yalanın en az kabul edilebilir bulunduğu alanlar ise ahlaki ve ihtiyatlı alanlar olarak

gözlemlenmiştir. Ayrıca ebeveynlerin yalan söylemeyi genel olarak çocuklarına kıyasla daha kabul edilebilir buldukları gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonucunda katılımcıların ebeveyn-çocuk ilişkilerinde dürüstlüğü tercih ettiği bulunmuştur.

Gingo, Roded ve Turiel (2017), ebeveyn kontrolünden kaçınmak için söylenen yalanların çocuklar tarafından değerlendirilmesi hakkında bir araştırma yapmıştır. Yaş ortalaması 16 olan katılımcılara, ebeveyn direktiflerine karşı çıkan ve karşı çıkmaları hakkında yalan söyleyen ergenleri tanımlayan varsayımsal durumlar hakkında görüşmeler yapıldı (Gingo ve ark., 2017). Katılımcılara çocuklarına 12 farklı aktiviteyi yasaklayan ebeveynleri konu eden hikayeler okunmuş ve bu hikayelerle ilgili sorular sorulmuştur. Her varsayımsal durum üç faktörden oluşmaktadır: (1) ebeveyn-ergen ilişkisi (karşılıklı veya tek taraflı); (2) eylem alanı (kişisel, geleneksel veya sağduyulu); ve eylemin prototipik veya çok yönlü olarak sınıflandırılıp sınıflandırılmadığı (Gingo vd., 2017). Katılımcıların kişisel alana yönelik bir eylemi yasaklayan ebeveynlere söylenen yalanları, diğer diğer iki alanda (geleneksel ve sağduyulu) söylenen yalanlara göre daha pozitif olarak değerlendirilmiştir. Bunun nedeni ergenlik döneminde olan kişilerin “birey olma” düşüncesi olabilir. Ayrıca prototipik olarak sınıflandırılan eylemler hakkında söylenen yalanların da çok yönlü olan eylemler hakkında söylenen yalanlara göre daha pozitif değerlendirildiği gözlemlenmiştir. Aktivitelerde söylenen yalanlar hakkında olan yargılara bakıldığında Gingo ve ark. (2017), katılımcıların prototipik eylemleri önemsiz olarak değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Buna karşılık katılımcıların çok yönlü davranışları prototipik davranışlara kıyasla “kişisel” nedenlerle haklı çıkardıkları gözlemlenmiştir (Gingo ve ark., 2017). Araştırmada katılımcıların ebeveyn-çocuk ilişkisinin hangi yönlü olduğuna da dikkat ettiği gözlemlenmiş ve katılımcıların tek yönlü olan ebeveyn-çocuk ilişkilerinde söylenen yalanları daha kabul edilebilir gördüğü gözlemlenmiştir.

1.2 Ebeveyn – Çocuk ve Yalan

Meiting ve Hua (2020) ebeveynlerin yalan söyleme davranışının ergen anksiyetesi arasındaki ilişkiyi ebeveyn-çocuk bağlanması ve cinsiyet farkları aracılığıyla araştırmıştır. Araştırmanın katılımcıları 10 ve 17 yaş aralığındaki ergenlerdir. Araştırmada ebeveyn yalanları için 16 maddelik yalan söyleyerek ebeveynlik ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 4 farklı yalan türünü içermektedir. Bu yalan türleri; yemek ile ilgili söylenen yalanlar, ayrılma veya kalma durumuyla ilgili

söylenen yalanlar, çocukların uygunsuz davranışlarıyla ilgili söylenen yalanlar ve para harcamayla ilgili söylenen yalanlardır. Katılımcılara daha önceden anne ve/veya babasından bu tip yalanları duyup duymadıkları sorulmuştur. Anksiyeteyi ölçek için Depresyon Anksiyete Stres ölçeği ve ebeveyn-çocuk bağlanması için ise Ebeveyne ve Arkadaşlara Bağlanma Envanteri'nin ebeveyn-çocuk alt ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca ailelerin sosyo-ekonomik durumunu öğrenmek için de Aile Refahı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda ayrılma-kalma durumuyla ilgili söylenen yalanlar ve para harcama konusunda söylenen yalanların ebeveyn-çocuk bağlanması aracılığıyla anksiyete arasında pozitif bir ilişki gösterdiği bulunmuştur (Meiting ve Hua, 2020). Bu durum ebeveyn yalanlarının çocukların gelişimi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ve psikolojik olarak etkilediğini göstermektedir.

Jackson, Ekerim-Akbulut, Zanette, Selçuk ve Lee (2021) ebeveyn yalanlarının yetişkinlik dönemindeki olumsuz psikososyal etkilerini araştırmıştır. Araştırmanın katılımcıları Türkiye'den 182 üniversite öğrencisidir. Araştırmada 4 ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekler; 4 farklı yalan türünden oluşan (yemek yeme, ayrılma/kalma, uygunsuz davranış ve para harcama) Yalan Söyleyerek Ebeveynlik Ölçeği, yetişkinlerin ebeveynlerine en çok söylediği 3 yalan türünü (antisosyal yalanlar, prososyal yalanlar ve abartmak için söylenen yalanlar) içeren Ebeveyne Yalan Söyleme Ölçeği, yetişkinlerdeki psikososyal uyum fu durumunu ölçen Yetişkin Öz Bildirim Ölçeği ve psikopatik davranışları ölçen Levenson Psikopati Öz Bildirim Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda katılımcıların ebeveynleri tarafından söylendiğini en çok hatırladıkları yalan türünün yemek yeme ile ilgili olduğu bulunmuştur. Araştırmanın bir diğer sonucu ise ebeveyne yalan söyleme davranışının psikososyal etkileri olduğu ve ebeveynleri tarafından yalan söylenen yetişkinlerin de ikincil psikopatik davranışları daha çok sergiledikleri bulunmuştur (Jackson ve ark., 2021). Bu araştırma, çocukken ebeveynleri tarafından yalana maruz kalmanın ve ebeveynlere yalan söyleme davranışının yetişkinlik döneminde psikososyal uyum problemlerine neden olabileceğini göstermektedir.

Heyman, Hsu, Fu ve Lee (2013) davranışları etkilemek için söylenen yalanlar üstüne çalışmışlardır. Çalışmanın katılımcıları 2 farklı (Çin ve Amerika) kültürden olan ebeveynlerden oluşmaktadır. Araştırmada ebeveynlere yemek, ayrılma-kalma, uygunsuz davranış, para harcama ile alakalı yalanlar ve bu yalanlara ek olarak pozitif duygu dönüşü için ve doğa üstü varlıklarla ilgili yalanlar sunulmuştur. Bu yalanlar

ebeveynlere sunulduktan sonra daha önce hiç bu yalanlara benzer yalanlar söyleyip söylemedikleri sorulmuştur. Ebeveyn yalanlarına ek olarak da çocuklar tarafından söylenen (çocuğun annesinin kuralını bozup yemekten önce kurabiye yediği, arkadaşının kupasını devirip rüzgarın devirdiğini söylediği, okumadığı kitabı okuduğunu belirttiği, babasının mesleğini farklı yansıttığı) yalanlar gösterilmiştir. Araştırmanın sonucunda iki kültürde ebeveyn tarafından en çok söylenen yalanın ayrılma-kalma (benimle gelmezsen seni burada bırakıp giderim) yalanı olduğu bulunmuştur. Çinli ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını etkilemek için Amerikalı ebeveynlere göre daha çok yalan söylediği bulunurken, Çinli ebeveynlerin çocuklarının yalan söylemelerini daha az kabul edilebilir buldukları gözlemlenmiştir.

Heyman, Luu ve Lee (2009) ebeveynlerin çocuklarının davranışları ve duygularını etkilemek için söyledikleri yalan üzerine çalışmışlardır. İlk çalışmada, bir annenin çocuğuna yalan söylediği 9 farklı hikaye okunmuş ve bu hikayelerin katılımcılar tarafından derecelendirilmesi istenmiştir. İlk gruba kendilerine ebeveynleri tarafından söylenen ve inanmadıkları bir yalanı ve bu yalan söylenirken kaç yaşında olduklarını belirtmeleri istenmiştir. İkinci gruba anne figürünün çocuğa yalan söylediği 15 farklı senaryo verilmiştir ve araştırmanın amacı doğrultusunda davranış değiştirme ve pozitif duygu dönüşü için söylenen yalanları içeren senaryolar seçilmiştir. Katılımcılara ebeveynlerinin kendilerine bu tip yalanlar söylediklerini hatırlayıp hatırlamadıkları sorulmuştur. Senaryolardan sonra katılımcılara ebeveynlerinin onları dürüst olmak için ne kadar teşvik ettiklerini ölçen bir ölçek uygulanmıştır. İkinci çalışmada ise aynı senaryolar ebeveynlere uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda, ilk çalışmada Avrupa-Amerikan ailelerin çocuklarının davranışlarını kontrol etmek için daha çok yalan söyledikleri bulunurken, ikinci çalışmada Asya-Amerikan ailelerin çocuklarının davranışlarını kontrol etmek için daha çok yalan söyledikleri bulunmuştur. Araştırmanın bir diğer sonucu ise yalan söyleme konusunda daha katı olan ailelerin çocuklarına daha çok yalan söyledikleridir.

Setoh, Zhao, Santos, Heyman ve Lee (2019), çocukluk döneminde ebeveynleri tarafından yalan söylenmesinin yetişkinlik dönemindeki etkilerini araştırmışlardır. Araştırmanın katılımcıları yaş ortalaması 21 olan yetişkinlerdir. Katılımcılara yemek yeme, ayrılma-kalma, çocuğun yanlış davranışı ve para harcama konularında yalanlar içeren “Yalan Söyleyerek Ebeveynlik Anketi”; aktiviteler ve davranışlar, durumu abartma ve toplum yanlış yalanlar içeren “Ebeveynlere Yalan Söyleme Anketi”;

yetişkinlerin psikososyal uyumsuzluğunu (problemleri dışsallaştırma / içselleştirme) ölçen “Yetişkin Öz Bildirim Anketi” ve “Levenson Psikopati Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda ebeveynleri tarafından yalan söylendiğini hatırlayan katılımcıların yetişkinlik hayatlarında ebeveynlerine daha çok yalan söyledikleri, ebeveynlere yalan söylemenin de psikososyal uyumsuzluğa bağlı olduğu bulunmuştur (Setoh ve ark., 2019).

Dodd ve Malm (2021) çocukluk döneminde ebeveynleri tarafından yalan söylenen bireylerin yetişkinlik hayatında ebeveynlerine yalan söyleme, ebeveyn-çocuk ilişki kalitesi ve içselleştirme davranışları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırmanın katılımcıları 18-23 yaş aralığında üniversite öğrencileridir. Araştırmada “Yalan Söyleyerek Ebeveynlik Anketi”, “Ebeveynlere Yalan Söyleme Anketi”, içselleştirme davranışları için Depresyon Anksiyete Stres Ölçeğinin kısa formu ve ilişkilerin kalitesi için “Ebeveyne ve Arkadaşlara Bağlanma Envanteri” kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda ebeveynleri tarafından yalan söylenmesinin ebeveynlere yalan söyleme ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Dodd ve Malm, 2021). Problemleri içselleştirmede ise ebeveyn tarafından yalan söylenmesinin daha yüksek stres ve anksiyete semptomları ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Çocukluk döneminde yalan söylenmesinin ebeveyn güveni, ebeveyn iletişimini ve genel ebeveyn ilişkisini negatif yönde etkilediği bulunmuştur (Dodd ve Malm, 2021).

Çocuklarda yalan söyleme davranışı üzerine yapılan literatür araştırmasında genel olarak çocukların küçük yaşlardan itibaren (2 - 3) yalan söylemeye başladıklarını ancak bu yalan davranışını bir yanlış gizlemek için yaptıkları sonucuna varılmıştır (Evans ve Lee, 2013, Ekman, 2016, Talwar ve Crossman, 2011). Yapılan literatür araştırmasında ayrıca ebeveynlerin tutumlarının çocukların ahlaki değerlerini etkiledikleri sonuçlarına varılmıştır (Lavoie ve ark., 2016). Ayrıca önceki çalışmalar en kabul edilebilir yalan alanı olarak beyaz yalan alanı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Gingo ve ark., 2019).

Ebeveynler tarafından yalan söyleme davranışının ise kültürel olarak farklı sebepleri olduğu bulunmuştur (Heyman ve ark, 2013). Çinli ailelerin Amerikalı ailelere göre çocuklarına daha çok yalan söylediği ancak çocukları yalan söyleme davranışı gösterdiğinde daha az kabul edilebilir buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveyn - çocuk - yalan hakkında yapılan literatür araştırmasında ebeveynlerin yalan

söyleme davranışlarının çocukları üzerinde etkileri olduğu (Dodd ve Malm, 2021, Setoh ve ark., 2019) ve bu etkilerin yetişkinlik dönemine kadar devam ettiği bulunmuştur. Ayrıca, kültürel farklılıkların ve çocuğun gelişimindeki farklı dönemlerin de ebeveyn yalanlarının etkilerini şekillendirebileceğini göstermektedir.

2. YÖNTEM

2.1 Çalışma Grubu 1

Çalışmanın amacının çocukların ve ebeveynlerin yalana yönelik ahlaki yargılarını araştırmak olduğundan özel bir okulda okuyan 5, 6, 11 ve 12 yaş gruplarından toplam 70 öğrenci dahil edilmiştir. Tüm katılımcıların yaş ortalaması Ort. =8.61, standart sapması S=2,99'dur. Analizlerde katılımcılar 2 farklı yaş grubuna ayrılmıştır. Küçük yaş grubuna 5 ve 6 yaş grubu dahil edilmiştir. Bu grup katılımcıların %56'sını oluşturmaktadır, büyük yaş grubuna ise 11 ve 12 yaş grubu dahil edilmiştir. Bunlar katılımcıların %44'ünü oluşturmaktadır. Küçük yaş grubunun yaş ortalaması 5,3 (S=,53) olarak hesaplanmıştır. Büyük yaş grubunun yaş ortalaması 11,4 (S=,50) olarak hesaplanmıştır. Katılımcı öğrencilerin %51'si kız (Ort. =8,83, S=3,03), %49'ü oğlan (Ort. =8,4, S=2,98) çocuklarından oluşmaktadır. Çalışma grubu İstanbul'da öğretim dili İngilizce olan özel bir uluslararası okulda okuyan yabancı uyruklu çocuklardan oluşmaktadır. Çocuklar Lübnan, Libya, Suriye, Cezayir ve Iraklıdır. Görüşme süresince çocuklar ile araştırmacının ve çocukların ikinci dili olan İngilizce ile iletişim kurulmuştur ve herhangi bir anlam kaybını önlemek amacıyla anlaşılmayan yerlerde İngilizce-Türkçe-Arapça çevirmenden yardım alınmıştır.

2.2 Çalışma Grubu 2

İkinci çalışmanın örnekleme ise 5-12 yaş aralığında çocuğa sahip 68 ebeveynden oluşmaktadır. İkinci çalışmanın örnekleme kartopu tekniği kullanılarak ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme yönteminde çalışmanın konusu ile ilgili olarak referans bir kişi seçilmekte ve bu kişi aracılığı ile diğer kişilere ulaşılmaktadır (Yağar ve Dökme, 2018). Örnekleme ulaşmak için sosyal medya aracılığı (Instagram ve WhatsApp) ile araştırma sorularının linki paylaşılmış ve paylaşılan kişiler aracılığı ile diğer ebeveynlere de ulaşılmıştır. Ebeveynlerin %87'si anne, %10'u ise babadır. Ebeveynlerin yaş ortalaması Ort. =39,5 ve S=5,6'dır. Katılımcı ebeveynlerin %2,9'u ilkokul mezunu, %1,5'i ortaokul, %14,7'si lise, %51,5'i üniversite ve %29,4'ü yüksek lisans/doktora mezunlarından oluşmaktadır. Katılımcı ebeveynlerin %51,5'i tam zamanlı, %10,3'ü yarı zamanlı çalıştıklarını, %17,6'sı çalışmadığını ve %20,6'sı ev hanımı olduklarını belirtmiştir.

2.3 Veri Toplama Süreci

Öğrencilerin ailelerine etik izin formu yollanmıştır. Ailesi tarafından izin verilen çocuklarla ayrı bir sınıfta görüşülmüştür. Çocuklarla yapılan görüşmeler ses kaydı altına alınmıştır ve daha sonra ses kayıtlarının transkriptleri çıkarılmıştır. Görüşmeler ortalama 6 dakika sürmüştür. Çocuklarla görüşmeler İngilizce yapılmıştır. Katılımcı çocuklara belirlenen hikayeler okunup söylenen yalanı doğru veya yanlış olarak değerlendirmeleri ve değerlendirmelerine yönelik yargılarını açıklamaları istenmiştir. Görüşmeler 28.11.2022 - 07.03.2023 tarihleri arasında gerçekleşmiştir.

Ebeveyn verileri ise online anket olarak toplanmıştır. Katılımcı çocukların ebeveynleri Türkçe ve İngilizceyi akıcı konuşamadıkları için çalışma katılımcı çocukların anne-babalarıyla gerçekleşmemiştir. 5-12 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlere ulaşmak için ahlaki, sosyal-geleneksel, kişisel ve ihtiyatlı alan yalanlarını içeren hikayeler Google Forms'a aktarılmış ve sosyal medya (Instagram ve WhatsApp) hesapları üzerinden ebeveynlere ulaşılmıştır.

Online platformda okunan hikayelerin ardından ebeveynlerden söylenen yalanı değerlendirmeleri istenmiştir. "Bu cümlelerin söylenmesi doğru mudur değil midir?" sorusu yöneltilmiştir. Bu sorunun ardından yalanı açıdan nasıl gerekçelendirdikleri görebilmek için "Neden?" sorusu ile bir açıklama getirmeleri istenmiştir.

2.4 Veri Toplama Araçları

Katılımcılara otorite figürleri tarafından söylenen yalanları içeren hikayeler anlatılmıştır. Hikâyeler beyaz yalan, toplumsal-geleneksel, kişisel ve ihtiyatlı yalan alanlarından oluşmaktadır. Her çalışmada katılımcılara 4 farklı yalan alanı içeren 7 farklı hikâyeyi değerlendirmeleri istenmiştir. Hikâyeler ebeveynlerin çocuklara en çok söylenen ahlaki, toplumsal-geleneksel, kişisel ve ihtiyatlı yalan alanlarından oluşturulan belirli durumları içermektedir. Varsayımsal hikayelerde kullanılan yalanların konusu ve sosyal alan kuramına göre hangi alanın kriterini içerdiği Tablo 2.1'de özetlenmiştir.

Tablo 2.1: Hikayelerdeki yalanlar ve Sosyal Alan Kuramı

Yalanın örtük amacı	İçerik	Alan
Beyaz yalan	Çocuk Anneler Gününde hediye olarak elinde yaptığı hediye verir. Anne beğenmediği halde çok güzel olmuş çok beğendim der.	Çocuğun iyi oluş hali
Gereksiz görülen oyuncak	Çocuk yolda giderken gördüğü bağırان tavuk oyuncağını ister. Annesi parası olduğu halde paramız yok, alamayız der.	Pragmatik
Sağlıklı beslenmeye teşvik	Çocuk brokoli sevmez. Anne yaptığı çorbanın içine brkoli koyar. Çocuk içinde brokoli var mı diye sorunca anne hayır yok der.	İhtiyatlı
Annenin hatasını örtmeye çalışması	Anne çocuğunun odasını temizlerken kızının kar küresini kırar	Pragmatik
Düzenli olmaya teşvik	Anne ben de hep odamı toplardım der	Toplumsal-geleneksel
Ödev yapmaya teşvik	Anne ben de ödevlerimi hep eksiksiz yapardım der	İhtiyatlı
Kavga etmemeye teşvik	Baba ben de hiç kavga etmezdim der	Ahlaki

2.5 Verilerin Kodlanması ve Kodlayıcılar Arasındaki Güvenirlik

Her iki çalışma grubu için de değerlendirme sorularına verilen cevaplar (0) yanlış, (1) biraz yanlış, (2) doğru olarak kodlanmıştır. Çocuk katılımcıların sunduğu gerekçeler Tablo 2.2'deki gibi kodlanmıştır. Ebeveyn gerekçeleri ise Tablo 3'deki gibi kodlanmıştır. Verilerin %33'ü bağımsız iki kodlayıcı tarafından kodlanmıştır. Kodlayıcılar arasındaki uyum Çalışma 1'in gerekçeler için .85, Çalışma 2'nin gerekçeler için .90 Cohen kappa olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2.2: Çocuk kodlama şeması

<i>Alan</i>	<i>Kriter</i>	<i>Örnek</i>
Ahlaki Alan	Yalan söylemek her durumda yanlıştır	“Çocuğu üzmemek için”
	Çocuğun iyi oluşu	“Çocuğun kalbini kırmamak için”
		“Her zaman doğruyu söylemeliyiz”
Sosyal-geleneksel Alan	Rol model	“Ebeveyn kötü örnek olur.”
	Çocuk yetiştirme sorumluluğu	“Annenin görevi çocuğa örnek olmaktır.”
		“Anne çocuğu için en iyisini istiyor”
Kişisel Alan	Çocuğun bireyselliği	“Bunu çocuğa zorla yediremeyiz.”
	Çocuğun kendi seçimleri	“Brokoli sevmiyorsa yememeli.”
	Kişisel sınırlar	
İhtiyatlı Alan	Çocuğun fiziksel sağlığı ve gelişimi	“Brokoli sağlıklı olduğu için.”

Tablo 2.3: Ebeveyn Kodlama Şeması

<i>Alan</i>	<i>Kriter</i>	<i>Örnek</i>
Ahlaki Alan	Çocuğun iyi oluşu	“Doğruyu söylersek üzülür.”
	Karşılıklı güven kaybı	“Karşılıklı ilişki zarar görür, bir daha güvenmez.”
Sosyal-geleneksel Alan	Rol model	“Ebeveyn kötü örnek olur.”
	Çocuk yetiştirme sorumluluğu	“Annenin görevi çocuğa örnek olmaktır.”
	- Demokratik ebeveynlik	“Anne bildiğini, istediğini yapar.”
	- Otoriter ebeveynlik	
Kişisel Alan	Çocuğun bireyselliği	“Bunu çocuğa zorla yediremeyiz.”
	Çocuğun kendi seçimleri	“Kıyaslama yapmak yanlıştır.”
	Kişisel sınırlar	“Çocuğun bireysel sınırlarına saygı duymalıyız.”
İhtiyatlı Alan	Çocuğun fiziksel sağlığı ve gelişimi	“Çocuk vitamin almalı”
		“Çocuğun sağlığı için söylenebilir.”

2.6 Veri Analiz Planı

Genel Doğrusal Model, bağımlı değişkenin normal dağılıma sahip olmadığı, değişen varyansa (bağımlı değişkenin varyansının beklenen değerinin bir fonksiyonu olması) ve bağımlı değişkenin ortalaması ile bağımsız değişkenler arasında doğrusal olmayan ilişkilere kısıtlama getirmeyen bir istatistiksel modeldir (Anderson, Verkuilen ve Johnson, 2012). Genel Doğrusal Model bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerle olan ilişkisini açıklamak ve bu ilişkiyi modellemek için kullanılmaktadır. Toplanan veriler tanımlayıcı istatistik olduğu ve kategorik dağılım gösterdiğinden ötürü normal dağılım göstermemektedir. Bu nedenle de veri analizinde GDM (Genel Doğrusal Model) kullanılmıştır (Topaloğlu & Atay, 2020).

3. BULGULAR

3.1 Çalışma 1

3.1.1 Çocukların Ebeveyn Yalanlara Yönelik Değerlendirmeleri

Tablo 3.1 çocukların değerlendirmelerinin yüzdelik dağılımını göstermektedir. Genel Doğrusal Model analizi çocukların değerlendirmelerinde hikayenin bağlamının temel etkisi bulunmuştur, $2(6) = 34.44$, $p=.000$. Ancak yaş grubuna göre değerlendirmeler anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Beyaz yalan hikayesi baz alınarak yapılan karşılaştırmada, çocuklar ebeveynin oyuncak almamak (%88, $\beta = -3.33$, CI [-5.592, -1.063], $2(1) = 8.29$, $p=.004$), brokoli çorbası içirmek (%86, $\beta = -1.45$, CI [-2.907, -.004], $t(1) = 3.821$, $p=.05$) ve kendi hatasını örtbas etmek için söylediği yalanı (kırılan kar küresi, %97, $\beta = -3.33$, CI [-5.592, -1.063], $t(1) = 8.29$, $p=.004$) daha olumsuz değerlendirmişlerdir. Kavga etmemeye, oda toplamaya ve ödev yapmaya teşvik için söylenen ebeveyn yalanları beyaz yalandan istatistiksel olarak farklı değerlendirilmemiştir.

Tablo 3.1: Çocuklara söylenen ebeveyn yalanlarının çocuklar tarafından değerlendirmelerinin yüzdelik dağılımı

Hikaye	Yanlış, kabul edilemez		Ne doğru, ne yanlış		Doğru, söylenebilir	
	Küçük Yaş Grubu	Büyük Yaş Grubu	Küçük Yaş Grubu	Büyük Yaş Grubu	Küçük Yaş Grubu	Büyük Yaş Grubu
Kavga etme	%85	%54,8		%9,7	%15	%35,5
Bağırarak tavuk oyuncağı	%85	%93,5		%3,2	%15	%3,2
Brokoli çorbası	%92,5	%77,4		%6,5	%7,5	%16,1
Kar küresi	%97,4	%96,8			%2,6	%3,2
Oda toplama	%72,5	%74,2		%9,7	%27,5	%16,1
Ödev yapma	%82,5	%61,3	%2,5	%9,7	%15	%29
Anneler günü hediyesi	%67,5	%48,4			%32,5	%51,6

Tablo 3.2: Çocukların yalan değerlendirmelerine yönelik Genel Doğrusal Model analizi

	B	Std. Error	CI		Wald Chi-Square	df	Sig.
			Lower	Upper			
Kavga	-.44	0.50	-1.42	.54	.776	1	.378
Oyuncak	-2.86	0.82	-4.45	-1.26	12.31	1	.000
Brokoli Çorbası	-1.44	0.56	-2.52	-.34	6.613	1	.010
Kırılan Küre	-3.56	1.08	-5.67	-1.44	10.866	1	.001
Oda Toplama	-1.20	0.56	-2.36	-.23	5.733	1	.017
Ödev	-.70	0.51	1.69	.29	1.907	1	.167

3.1.2 Çocukların Ebeveyn Yalanlarına Yönelik Sunduğu Gerekçeler

Tablo 3.3 çocukların sunduğu gerekçelerin yüzdelik dağılımı göstermektedir. Tablo 3.4’da ise gerekçelerin yaş grubuna göre dağılımı gösterilmiştir. Küçük yaş grubundaki çocukların %81’i yalan söylemek her zaman yanlıştır derken, büyük çocukların %60’ı yalan söylemek her zaman yanlıştır demiştir. Küçük yaş grubundaki çocukların %6’sı çocuğun iyi oluş gerekçesini sunarken, büyük yaş grubundaki çocukların %16’sı çocuğun iyi oluş hali gerekçesini kullanmıştır. Küçük yaş grubundaki çocukların %3’ü rol model gerekçesini kullanırken, büyük yaş grubundaki çocukların %9’u rol model gerekçesini kullanmıştır. Küçük yaş grubundaki çocukların %3’ü ebeveynin bir otorite olduğu gerekçesini söylerken, büyük çocukların %2’si ebeveynin bir otorite olduğu gerekçesini söylemiştir. Küçük yaş grubundaki çocukların %3’ü tedbirli gerekçeler sunarken, büyük yaş grubundaki çocukların %7’si

tedbirli gerekçeler sunmuştur. Hem küçük hem büyük yaş grubundaki çocukların %3'ü çocuğun kişisel seçimi ile ilgili bir gerekçe sunmuştur. Büyük yaş grubundaki çocukların %2'si psikolojik - gelişimsel sonuçlar ile ilgili gerekçeler sunmuştur.

Genel Doğrusal Model analizi sunulan gerekçelerde yaş grubunun (2 (1) = 12.604, $p=.000$) ve hikayelerin temel etkisi (2(6) = 18.93, $p=.004$) olduğunu göstermiştir. Küçük yaş grubu “yalan çok kötü bir şey” kategorisini (%62) büyük yaş grubuna oranla (%39) daha fazla kullanmıştır. Ayrıca, beyaz yalan, (2 (4) = 11.56, $p=.021$), ödev yapma (2 (4) = 9.28, $p=.05$) ve kavga etmeme (2 (6) = 14.53, $p=.024$) konusunda söylenen yalan değerlendirmelerinde de istatistiksel olarak anlamlı yaş farkı gözlemlenmiştir. Beyaz yalan baz alınarak yapılan karşılaştırmalardaki tek istatistiksel olarak anlamlı ayrışma kırılan kar küresin yalanında bulunmuştur, $\beta = -3.23$, CI [1.15, 5.31] : (1) = 9.276, $p=.002$

Tablo 3.3: Çocukların ebeveyn yalanlarının değerlendirmelerine yönelik sundukları gerekçelerin yüzdelik dağılımı

	<i>Yalan kategorik olarak yanlış</i>	<i>Çocuğun iyi oluş hali</i>	<i>Ebeveynlik görevleri</i>	<i>İhtiyatlı alan</i>	<i>Çocuğun kişisel seçimi</i>
Kavga etme	%17	%14	%62	–	%7
Bağırarak tavuk oynadığı	%5	%5	%82	%6	%4
Brokoli çorbası	%9	%9	%18	%56	%9
Kar küresi	%24	%10	%66	–	–
Oda toplama	%9	%5	%62	–	%24
Ödev yapma	%9	%2	%50	%17	%23
Anneler günü hediyesi	%2	%83	%8	–	%24

Tablo 3.4: Çocukların ebeveyn yalanlarına yönelik sunduğu gerekçelerin yaş grubuna göre yüzdelik dağılımı

	Yalan her zaman yanlıştı		Çocuğun iyi oluş hali		Rol model		Otorite		Tedbirli		Psikolojik-gelişimsel sonuçlar		Kişisel seçim	
Hikayeler	Küçük yaş grubu	Büyük yaş grubu	Küçük yaş grubu	Büyük yaş grubu	Küçük yaş grubu	Büyük yaş grubu	Küçük yaş grubu	Büyük yaş grubu	Küçük yaş grubu	Büyük yaş grubu	Küçük yaş grubu	Büyük yaş grubu	Küçük yaş grubu	Büyük yaş grubu
Kavga	%81.1	%48.3	%5.4	%20.7	%2.7	%17.2	%2.7		%2.7	%13,8	%2,7		%2.7	
Bağırان oyuncak	%88,9	%55.2	%2.8	%6.9	%	%3.4	%2.8	%13.8	%2.8	%3.4		%6.9	%2.8	%6.9
Brokoli çorbası	%81.6	%64.5	%2.6						%5.3	%16.1		%6.5	%10.5	%12.9
Kar küresi	%94.6	%96.8	%2.7	%3.2			%2.7							
Oda toplama	%72.7	%65.5	%12.1	%10.3	%12.1	%20.7	%3			%3.4				
Ödev yapma	%80.6	%46.7	%2.8	%16.7	%8.3	%23.3			%8.3	%13.3				
Anneler günü hediyesi	%66.7	%40	%16.7	%53.3			%13.3	%3.3				%3.3	%3.3	

Tablo 3.5: Çocukların yalan değerlendirmelerine yönelik sundukları gerekçelerin Genel Doğrusal Model analizi

	B	Std. Error	CI		Wald Chi-Square	df	Sig.
			Lower	Upper			
Kavga	-1.169	0.32	.53	1.79	13.09	1	.000
Oyuncak	-1.923	0.32	1.284	2.56	34.82	1	.000
Brokoli Çorbası	-3.338	0.36	2.63	4.040	86.86	1	.000
Kırılan Küre	-.77	0.31	1.59	1.37	6.117	1	.013
Oda Toplama	-3.414	0.40	-4.21	-2.62	70.80	1	.000
Ödev	-2.99	0.36	2.28	3.70	68.10	1	.000

3.2 Çalışma 2

3.2.1 Ebeveynlerin Ebeveyn Yalanlarına Yönelik Değerlendirmeleri

Tablo 3.6 çocuklara söylenen ebeveyn yalanlarının ebeveynlerce değerlendirilmesinin yüzdelik dağılımını göstermektedir. Genel Doğrusal Model analizleri değerlendirmelerin yalanın konusuna göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığını göstermektedir, $2(6) = 117.717, p=.000$. Ebeveynlerin yaş ve eğitim durumunun değerlendirmelerle istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır.

Katılan ebeveynlerin %74'ünün beyaz yalan kategorisindeki yalanı olumlu değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Buna karşılık çocuğun kar küresini kırıp durumu kurtarmak için yalan söyleyen (%94), kendisi de çocukken kavgaya karıştığı halde yalan söyleyen (%75) ebeveynler yanlış olarak değerlendirmişlerdir. Tablo 3.7'de gösterildiği gibi beyaz yalan baz alınarak yapılan Genel Doğrusal Model analizinde

ebeveynlerin diğer yalanları beyaz yalandan istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yanlış değerlendirdiği bulunmuştur.

Tablo 3.6: Çocuklara söylenen ebeveyn yalanlarının ebeveynlerce değerlendirmeleri

<i>Hikaye</i>	<i>Yanlış, kabul edilemez</i>	<i>Ne doğru, ne yanlış</i>	<i>Doğru, söylenebilir</i>
Beyaz yalan: Anneler günü hediyesi	%14,7	%11,8	%73,5
Bağırان tavuk oyuncağı	%70,6	%14,7	%14,7
Brokoli çorbası	%32,4	%32,4	%35,3
Kar küresi	%94,1	%5,9	—
Oda toplama	%60,3	%22,1	%17,6
Ödev yapma	%70,6	%11,8	%17,6
Kavga etme	%75,0	%14,7	%10,3

Tablo 3.7 Ebeveynlerin değerlendirmelerine yönelik Genel Doğrusal Model Analiz Tablosu

	B	Std. Error	CI		Wald Chi-Square	df	Sig.
			Lower	Upper			
Kavga	-3.110	0.40	-3.889	-2.331	61.219	1	.000
Oyuncak	-2.858	0.39	-3.617	-2.100	54.543	1	.000
Brokoli Çorbası	-1.432	0.35	-2.121	-.744	16.615	1	.000
Kırılan Küre	-4.803	0.59	-5.959	-3.646	66.239	1	.000
Oda Toplama	-2.446	0.37	-3.171	-1.722	43.786	1	.000
Ödev	-2.816	0.39	-3.576	-2.056	52.726	1	.000

Burada Beyaz Yalan kategorisi baz alınmıştır.

3.2.2 Ebeveynlerin Ebeveyn Yalanlarına Yönelik Gerekçeleri

Tablo 3.8 Ebeveynlerin ebeveyn yalanlarına yönelik sunduğu gerekçeler

	Yalan söylemek her zaman yanlıştır	Çocuğun iyi oluş hali	Rol model	Tedbirli	Çocuğun kişisel seçimine saygı	Otoriter ebeveynlik	Demokratik ebeveynlik
Anneler günü hediyesi	%1.5	%80.9	%5.9	%4.4	%2.9		%1.5
Bağırın oyuncak	%4.4	%4.4	%2.9	%5.9	%1.5	%2.9	%73.5
Brokoli çorbası	%8.8	%8.8	%2.9	%55.9	%8.8		%14.7
Kar küresi	%23.5	%10.3	%23.5			%1.5	%41.2
Oda toplama	%8.8	%4.4	%19.1		%23.5	%1.5	%39.7
Ödev yapma	%1.5	%2.9	%11.8	%16.2	%22.1	%1.5	%35.3
Kavga	%16.2	%13.2	%16.2		%7.4	%1.5	%42.6

Tablo 3.9: Ebeveynlerin gerekçelerine yönelik Genel Doğrusal Model Analiz Tablosu

	B	Std. Error	CI		Wald Chi-Square	df	Sig.
			Lower	Upper			
Kavga	-1.169	0.32	.53	1.79	13.09	1	.000
Oyuncak	-1.923	0.32	1.284	2.56	34.82	1	.000
Brokoli Çorbası	-3.338	0.36	2.63	4.040	86.86	1	.000
Kırılan Küre	-.77	0.31	1.59	1.37	6.117	1	.013
Oda Toplama	-3.414	0.40	-4.21	-2.62	70.80	1	.000
Ödev	-2.99	0.36	2.28	3.70	68.10	1	.000

Tablo 3.8 ebeveynlerin sunduğu gerekçelerin yüzdelerle dağılımı göstermektedir. Genel Doğrusal Model analizi sunulan gerekçelerde sadece yalanın geçtiği bağlamın yani hikayenin etkisinin $2(6) = 23.156$, $p=.00$ anlamlı olduğunu göstermiştir. Beyaz yalan kategorisine sunulan ebeveynlerin gerekçelerinin büyük bölümü çocuğun iyi oluş halini (%81) öncüllemiştir. Beyaz yalan kategorisi baz alınarak yapılan karşılaştırmalarda ise (bkz Tablo 3.9) ebeveynlerin çocuğun iyi oluş gerekçesinden istatistiksel olarak anlamlı şekilde uzaklaştıkları bulunmuştur.

4. TARTIŞMA

Bu araştırma 5-12 yaş aralığındaki çocukların ve ebeveynlerin, ebeveyn yalanlarına yönelik değerlendirmeleri ve gerekçelerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada çocukların ve ebeveynlerin söylenen yalan alanlarına göre değerlendirmelerinin ve gerekçelerinin farklılık göstermesi ve farklı yaş gruplarındaki çocukların yalan alanlarına yönelik değerlendirmelerinin ve gerekçelerinin farklılık göstermesi beklenmiştir. Araştırmada çocuklara ve ebeveynlere farklı yalan alanlarına yönelik hikayeler okunmuş ve bu hikayeleri değerlendirmeleri, değerlendirmelerine yönelik gerekçe sunmaları istenmiştir. Çocukların ve ebeveynlerin değerlendirmeleri ve gerekçeleri sosyal alan kuramına göre incelenmiştir.

4.1 Çocukların Yalan Alanlarını Değerlendirmeleri

Araştırmanın sonuçlarına göre, çocukların ebeveynlerinin yalanlarına verdikleri değerlendirmede hikaye bağlamının belirleyici bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Beyaz yalan temel alındığında, çocukların en olumsuz değerlendirdiği yalan türünün ebeveynin kendi hatasını örtmek için söylediği yalan (kırılan kar küresi) ve ihtiyatlı alandaki (brokoli çorbası içirmek) yalanlar olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgu, daha önceki çalışmalarla da (Gingo ve ark., 2019; Gingo, 2017) benzer sonuçların elde edildiğini desteklemektedir. Bu bağlamda, bireyin kendi çıkarları için söylenen yalanların çocuklar tarafından kabul edilemez olduğunu belirtmek mümkündür. Ebeveynin kendi hatasını örtmek için söylenen yalanların kabul edilemez olmasının nedeni olarak da bencil olmalarını ve karşı tarafın yararı için olmamalarını söyleyebiliriz.

Ayrıca, çalışmanın bulgularında çocukların ödev yapmaya teşvik, kavga etmemeye teşvik ve oda toplamaya teşvik için söylenen ebeveyn yalanlarını, ebeveynin çocuğa oyuncak almamak, brokoli çorbası içirmek ve kar küresini kırmadığını söylemek yalanlarına göre daha negatif değerlendirilmiştir. Literatürdeki Sosyal Alan Kuramı ile yapılan diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında (Gingo ve ark., 2019) bu bulgu farklılık göstermektedir. Bu farklılığın nedeni olarak katılımcı çocukların yaşları verilebilir. Önceki çalışmalarda katılımcı yaş grubu 14 - 18 yaş grubundaki ergenlerken, bu çalışmadaki yaş grubu 5 - 6 ve 11 - 12 yaşlarındaki

çocuklardır. Gelişimsel açıdan mevcut çalışmanın katılımcıları ebeveyn otoritesini tanımaya daha meyillidir (Laupa ve Turiel, 1993).

Bu çalışmada, ebeveynlerin çocuklarına yönelik olarak kullanılan, çocuklarda olumlu davranışları teşvik etmek amacıyla sarf edilen yalanların (örneğin, kavga etmemeleri, odalarını toplamaları ve ödev yapmaları konusundaki yalanlar) diğer yalan türlerine göre daha kabul edilebilir olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar, çocukların ebeveynin iyi davranışları teşvik etmek amacıyla söylediği yalanları daha olumlu bir perspektiften değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu durumun arkasında, bu tür yalanların çocukların gelecekteki yaşamlarını olumlu yönde etkileme potansiyeli (örneğin, ödev yapma alışkanlığı kazandırma) ve ahlaki olarak doğruya yönlendirme çabası (örneğin, kavga etmemeyi teşvik etme) olduğu düşünülebilir.

Türkçe literatürdeki diğer çalışmalar da (Aydın, Meriç, Şahin ve Ergün, 2022) çocukların prososyal yalanları, yani başkalarını zor durumdan kurtarmak veya bir yarar sağlamak amacıyla söylenen yalanları daha olumlu bir şekilde değerlendirdiklerini ortaya koymuştur. Bu çalışmanın sonuçlarıyla birleştirildiğinde, çocukların doğruya yönlendirme amacı güden yalanları diğer türlerine göre (pragmatik ve ihtiyatlı) ahlaki açıdan daha kabul edilebilir buldukları ve bu durumun bireylerin ileriki yaşamlarını doğru bir yönde etkileyebileceği düşünülebilir.

Ayrıca, literatürdeki diğer çalışmalarla (Xu vd., 2017; Worneken ve Orlins, 2015; Bussey, 1999) benzer olarak, çocukların beyaz yalanı en kabul edilebilir yalan türü olarak değerlendirdiği görülmüştür. Çocukların küçük yaşlardan itibaren başkalarının duygusal durumunu olumlu yönde etkileyecek yalanları daha kabul edilebilir buldukları gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, yapılan başka bir araştırmada (Mojdehi, Shohoudi ve Talwar, 2020) İranlı çocukların duyguların önemsendiği konularda yalan söylemenin daha kabul edilebilir olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmadaki çocukların büyük çoğunluğunun Orta Doğu kültüründe büyüdüğü göz önüne alındığında, beyaz yalanın (başkalarının duygularının önemsendiği) daha kabul edilebilir olduğu sonucu, önceki çalışmalarla paralellik göstermektedir.

4.2 Çocukların Ebeveyn Yalanlarına Yönelik Gerekçeleri

Araştırmamızın birinci kısmında, küçük yaş grubundaki çocukların yalanlara olan yaklaşımlarını inceledik. Dikkat çekici bir şekilde, bu yaş grubundaki çocukların

en yaygın gerekçesi, "Yalan söylemek her zaman yanlıştır" ifadesi oldu. Bu durum, çocukların ahlaki değerlerini şekillendiren aile ve toplum normlarından kaynaklanabilir. "Her zaman doğruyu söylemeliyiz" ve "Yalan kötü bir şeydir" gibi ahlaki öğretiler, küçük yaşlardaki çocukların yalan söylemenin genel olarak olumsuz bir davranış olduğunu öğrenmelerine katkıda bulunabilir.

Büyük yaş grubundaki çocuklarda ise "Yalan söylemek her zaman yanlıştır" gerekçesinden sonra en sık kullanılan gerekçe "Çocuğun iyi oluş hali" oldu. Bu durum, yaş ilerledikçe ve toplumla etkileşim arttıkça, bireylerin duygusal durumunun ve iyi oluş halinin daha fazla önemsenebilir. Piaget'in bilişsel gelişim teorisiyle de uyumlu olarak, çocukların bu aşamada karşıdaki kişinin duygularını ve iyi oluş halini dikkate almaya başladıkları söylenebilir.

Piaget'in (2015) bilişsel gelişim süreçleriyle paralellik gösteren bir diğer önemli nokta, çocukların yalan söylememek için gerekçelerinin evrimidir. İlk aşamada, ceza almamak için yalan söylenmemesi gerektiği düşünülürken, ikinci aşamada yalanın yanlış bir davranış olduğu için söylenmemesi gerektiği vurgulanır ve üçüncü aşamada ise karşılıklı güveni ve saygıyı zedelediği belirtilir. Bu çalışma da benzer şekilde, küçük yaş grubundaki çocukların "Yalan söylemek her zaman yanlıştır" gerekçesini kullanırken, büyük yaş grubundaki çocukların "Karşılıklı güveni zedeler" gerekçesini tercih ettiklerini ortaya koymaktadır.

Sireksma, Spaltman ve Lansu'nun (2019) çalışmalarına dayanarak, bu araştırmada da çocukların kendi grupları için daha olumlu yalan söyleme davranışları sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, yakın yaş grubundaki çocukların, "Çocuğun iyi oluş hali" için ve çocuğun duygularının incinmemesi amacıyla bazı yalan türlerini kabul edilebilir bulduğu görülmüştür. Bu durum, bireylerin yakın ilişkide olduğu kişilerin iyi oluş hallerinin ve duygusal durumlarının kendileri için daha önemli olduğu düşüncesiyle uyumludur. Bu nedenle, beyaz yalan alanının çocuklar tarafından kabul edilebilir görülmesinin temelinde, duygusal bağın ve yakınlığın etkisi olduğu söylenebilir.

4.3 Ebeveynlerin Yalan Alanlarını Değerlendirmeleri

İkinci çalışmanın elde ettiği sonuçlara göre, katılımcı ebeveynlerin yaşları ve eğitim düzeyleri üzerinde yalana yönelik değerlendirmelerde belirgin bir etki

gözlemlenmemiştir. Ebeveynlerin yaşı veya eğitim seviyesi ne olursa olsun, yalana bakış açılarının genel olarak benzer olduğu tespit edilmiştir. Her yaş grubundan ve eğitim düzeyinden ebeveynin, hayal kırıklığına uğratan hediye paradigması olan beyaz yalan alanını olumlu bir şekilde (%74) ancak ebeveynin kendi hatasını örtme, ihtiyatlı ve iyi davranışa teşvik için söylenen yalanları olumsuz olarak değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Bu, ebeveynlerin beyaz yalan konusundaki genel tutumlarının oldukça benzer olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli bulgu ise, ebeveynlerin çocukların duygu durumunu etkileyeceği durumlarda (anneler günü kartı hikayesi) yalan söylemeyi daha kabul edilebilir bulduklarıdır. Ancak, ebeveynin kendi çıkarını korumak amacıyla söylediği yalanı %94 oranında kabul edilemez bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, ebeveynlerin çocuklarının duygusal ihtiyaçlarını önemsemelerine rağmen, bireyin kendi çıkarı için söylenen yalanların her iki grupta (çocuk ve ebeveyn) ahlaki açıdan kabul edilemez olduğunu ortaya koymaktadır.

Literatürdeki çalışmalara atıfta bulunarak (Lavoie, Leduc, Crossman ve Talway, 2016), ebeveynlerin çocukların duygu durumlarını korumak amacıyla söylenen yalanları daha kabul edilebilir buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma da, ebeveynlerin en kabul edilebilir yalan türünün beyaz yalan olduğu sonucuna varmıştır, ki bu önceki çalışmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir. Ebeveynlerin beyaz yalanı tercih etmelerinin temel nedeninin, çocuklarının duygu durumlarını önemsemeleri ve onların duygularını incitmemek istemeleri olduğunu söylemek mümkündür.

4.4 Ebeveynlerin Yalan Alanlarına Yönelik Gerekçeleri

İkinci çalışmada, ebeveynlerin yalan türlerine yönelik gerekçeleri detaylı bir şekilde incelenirken, ebeveynlerin yaş ve eğitim düzeylerinin herhangi bir belirgin etkisi gözlemlenmemiştir. Bulguların derinlemesine analizi, ebeveynlerin beyaz yalana olan yaklaşımlarında, çocuğun iyi oluş halini ve duyguların öncüllemesi gerekliliğini öne çıkardığını ortaya koymuştur. Diğer yalan türlerinde ise çocuğun iyi oluş halinin ve duygularının öncüllemesi gerekçelerinin daha az kullanıldığı gözlemlenmiştir. Beyaz yalan alanında ebeveynlerin yalanı kabul etmelerinin temel nedeni olarak, çocuğun iyi oluş halini önemsemeleri ve duygusal durumunu koruma

abası göstermeleri sylenabilir. Ebeveynlerin, çocuğunun duygu durumunu ve iyi oluş halini koruma amacıyla, "yalan her zaman yanlıştır" anlayışından uzaklaştıkları gözlemlenmiştir.

Dodd ve Malm'ın (2021) yaptığı araştırmada ortaya konan bulgular, çocukluk döneminde ortaya çıkan yalanların ebeveyn-ocuk ilişkisinde güven sorunlarına neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada da, literatürdeki diğer çalışmalarla (Dodd ve Malm,2021) paralel bir şekilde, ebeveynlerin "karşılıklı ilişki zarar görür" temel gerekçesini sunmuştur. Bu bağlamda, ebeveynlerin, yalan söylemenin çocuklarıyla olan ilişkilerini olumsuz etkileyebileceği düşüncesinin yaygın bir görüş olduğunu ifade edebiliriz. Çalışmanın bulgularına göre, ebeveynlerin yalan söylemeye karşı bu tür bir değerlendirmede bulunmaları, çocuklarıyla aralarındaki güven temelli ilişkinin risk altında olduğu endişesini taşıdıklarını göstermektedir. Ebeveynlerin "karşılıklı ilişki zarar görür" perspektifi, sadece mevcut ilişkinin değil, aynı zamanda gelecekteki iletişim ve güvene dayalı etkileşimlerin de olumsuz etkilenebileceği endişesini içermektedir. Bu durum, ebeveynlerin yalan söylemenin sadece anlık bir etki yaratmayacağını, aynı zamanda uzun vadeli ilişki dinamiklerini etkileyebileceği konusunda bir farkındalıkta olduklarını göstermektedir. Ebeveyn-ocuk ilişkisinde güvenin temel bir unsurları olan açıklık, dürüstlük ve iletişim, bu perspektifle daha da önem kazanmaktadır.

Sireksma, Spaltman ve Lansu'nun (2019) yaptığı çalışmada, grupyeleri için olumlu yalan söyleme davranışının arttığını gözlemlemişlerdir. Bu araştırmada da ebeveynlerin çocuklarının iyi oluş halini bozmamak için beyaz yalan alanını tolere etme eğiliminde oldukları ve bunu daha kabul edilebilir buldukları gözlemlenmiştir. Bu durum, ebeveynlerin, çocuklarının duygusal sağlığını ve iyi oluş halini koruma amacıyla, beyaz yalanın diğer türlerine göre daha kabul edilebilir bulunduğunu işaret etmektedir.

Bu tez, bilişsel gelişimzerine odaklanan iki ayrı çalışmanın analizini içermektedir. Çalışma 1 ve çalışma 2'nin verileri aynı yöntem ve analiz süreçlerine tabi tutulmamıştır. Bu farklılıkların temel nedeni, her iki çalışmada farklı dillerin (İngilizce - Türkçe) ve veri toplama süreçlerinin (görüşme ve soru) kullanılmasıdır. Ayrıca, alışma 1'deki çocukların ebeveynleri, çalışma 2'nin örneklem grubunu oluştırmamaktadır, bu da analiz sürecini ikiye bölmeyi gerektirmiştir.

Veri toplama sürecinin farklılıkları, her iki çalışma grubunun benzersiz özelliklere sahip olmalarına yol açmıştır. Farklı dillerin kullanılması ve veri toplama yöntemlerinin çeşitliliği, elde edilen verilerin farklı boyutlarda ve derinlikte olmasına neden olmuştur. Bu durum, analiz sürecinin her iki çalışma için ayrı ayrı tasarlanmasını gerektirmiştir.

Çalışma 1 ve Çalışma 2'nin metodolojik farklılıkları, her iki çalışmanın bağımsız analiz edilmesini gerektirmiştir. İki çalışmanın veri analizi süreci, farklı dil ve veri toplama yöntemlerini dikkate alarak özel olarak tasarlanmıştır. Çalışma 1'deki veriler İngilizce olarak toplanırken, Çalışma 2'de Türkçe kullanılmıştır. Bu dil farklılığı, verilerin çeviri süreçlerinin karmaşıklığını artırmış ve analiz sürecini etkilemiştir.

Ayrıca, Çalışma 1'de kullanılan görüşmeye dayalı veri toplama yöntemi ile Çalışma 2'de kullanılan anket tabanlı yöntem arasındaki farklar göz önüne alınmıştır. Bu yöntemsel farklılıklar, her iki çalışmanın veri setlerinin benzersiz özelliklere sahip olmasına neden olmuştur. Bu nedenle, analiz süreci, her iki çalışmanın metodolojik farklılıklarını dikkate alarak özelleştirilmiştir.

Bu araştırmanın katılımcıları, Orta Doğu ülkelerinden seçilmiştir. Ancak, her iki çalışma grubu arasında bir ilişki olmamıştır ve bu nedenle elde edilen sonuçlar sadece bu özel örneklemeyle sınırlıdır. Sonuçlar, bu nedenle, Türkiye toplumuna genellenebilir değildir.

Ancak, tezin kuramsal çerçevesinde vurgulandığı üzere, bu çalışma bilişsel gelişim üzerine odaklanmıştır ve bağlı olduğu kuramlar, ahlaki alanın evrenselliğinden bahsetmektedir. Bu nedenle, katılımcıların hangi milletten veya coğrafyadan olduğu, bu çalışmanın temel kuramlarını etkilememektedir. Bu durum, elde edilen bulguların genel ahlaki gelişim teorileriyle uyumlu olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, bu tez, bilişsel gelişim üzerine odaklanan iki ayrı çalışmanın detaylı analizini sunmaktadır. Her iki çalışma, metodolojik farklılıkları ve örneklem sınırlamalarını göz önünde bulundurarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, bilişsel gelişim teorileri açısından önemli perspektifler sunmaktadır, ancak genel bir topluma genellenme konusunda dikkatli olunması gerekmektedir.

5. SINIRLILIKLAR

Bu çalışmayı tek bir kişi yürüttüğü ve bireysel görüşmeler şeklinde gerçekleştirilen bir çalışma olduğu için katılımcı sayısı sınırlı sayıda kalmıştır. Gelecek çalışmalarda bu durumun göz önünde bulundurulması ve daha büyük bir katılımcıya ulaşılması istatistiksel olarak daha anlamlı bir sonuca ulaşmaya yardımcı olacaktır. Bu çalışmanın ikinci sınırlılığı ise, ebeveyn katılımcılar ile çocuk katılımcıların farklı iki örneklem olmasıdır. Katılımcı çocuklarla olan görüşmeler sırasında okuldan ayrılan çocuklar olduğu ve aileler ile görüşmeci arasında bir dil bariyeri bulunduğu için 5-12 yaş aralığında çocuğu olan ebeveyn katılımcılar sosyal medya aracılığı ile bulunmuştur. Ayrıca, veriler çocuk katılımcılardan yüz yüze görüşme yoluyla toplanırken, ebeveyn verisi çevrimiçi form üzerinden toplanmıştır. Bir sonraki araştırmalarda çocuk katılımcı ve ebeveyn katılımcılar arasında bir kan bağı bulunması, çocukların yalan konusunu ahlaki olarak değerlendirmelerinde ebeveynlerinin de etkisini görmek için daha anlamlı olabilir.

6. ÖNERİLER

İleride bu alanda yapılacak olan çalışmalar için bir öneri olarak kültürler arası bir çalışma yapılmasını verebiliriz. Türkiye modelinin daha iyi anlaşılabilmesi için hem doğu hem de batı kültürlerinin yalan söyleme davranışı hakkındaki değerlendirmelerinin ve yargılarının sentezlenerek bir çalışma ortaya konulması daha güvenilir sonuçlar verebilir. Ayrıca sınırlılıklarda da bahsedildiği üzere katılımcı çocuklar ve katılımcı ebeveynlerin arasında kan bağıının olması, ebeveynlerin etik/ahlaki değerler, davranışlar üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamızı sağlayabilir.

Bu çalışmanın bulgularına bakıldığında okul psikolojik danışmanına aşağıdaki önerileri sunabiliriz;

1. Çocuklar için felsefe ya da sorgulama temelli yaklaşımlar benimsenerek okullarda detaylı bir evrensel ahlaki değerlere dayalı eğitim programı oluşturulabilir. Bu programın temelinde, Kant'ın ahlaki teorisinde belirlenmiş olan üç temel öğeye odaklanan sorgulama hatlarının bulunması önemlidir. Öğrencilere, özellikle yalan söyleme davranışı üzerine odaklanarak, felsefi tartışmalar yaptırılarak ahlaki düşünce süreçlerini geliştirmeleri sağlanabilir. Bu program aracılığıyla öğrencilerin ahlaki ve etik değerleri sorgulamaları ve hiçbir şeyi ezberden kabul etmemeleri hedeflenebilir.
2. Farkındalık Atölyeleri: Ebeveynlere ve çocuklara yönelik açık ve etkili iletişim konularında atölyeler hazırlanarak sağlıklı iletişimin temel öğeleri aktarılabilir. Özellikle hangi durumlarda yalana başvurulduğu üzerine tartışma ortamı yaratılarak açık iletişimin önünde duran engelleri farketmeleri sağlanabilir. Atölyelerde çocukların ve ebeveynlerin yalan söyleme davranışına yönelik bakış açıları birleştirilerek ebeveyn-çocuk arasındaki iletişimin daha sağlıklı ve etkili bir hal alması amaçlanabilir.
3. Sosyal Duygusal Gelişim Programları: Sosyal Duygusal Gelişim programlarında empati, duygusal farkındalık, problem çözme becerileri ve ilişki yönetimi becerileri konuları baz alınarak çocukların farklı bakış açılarını görmeleri sağlanarak etik kararlar almalarına yardımcı olunabilir.

SONUÇ

Bu çalışma çocukların ve ebeveynlerin yalan alanlarına yönelik değerlendirmelerini ve gerekçelerini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda çocuk katılımcıların çoğunluğu ebeveynler tarafından söylenen beyaz yalanı kabul edilebilir bulmuştur. Oyuncak almamak, sevmediği çorbayı içirmek, ve ebeveynin kendi yalanını örtbas etmek için söylediği yalanlar çocuklar tarafından daha kabul edilemez olarak değerlendirilmiştir. Kavga etmemeye, oda toplamamaya ve ödev yapmaya teşvik için söylenen yalanlar ise beyaz yalan gibi değerlendirilmiştir. Çalışmada çocukların yalan alanlarına yönelik söylediği gerekçelerde ise yaş farkı gözlemlenmiştir. Küçük yaş grubundaki çocuklar “yalan söylemek her zaman yanlıştır” gerekçesini kullanırken büyük yaş grubundaki çocuklar yalan gerekçelerini daha ahlaki kriterlere dayandırdıkları gözlemlenmiştir. İkinci çalışmada ebeveynlerin de beyaz yalanı çocuk katılımcılar gibi daha olumlu olarak değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Beyaz yalanda ebeveynler tarafından söylenen gerekçeler ise çocuğun iyi oluş halinin gözetilmesi ve duygularının öncülmesi şeklindedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. Ş. (2021). 29-72 aylık çocukların olumsuz ve prososyal yalan söyleme davranışlarının incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, (5)1, 92-108.
- Aydın, M. S., Meriç, İ., Şahin, F. B. & Ergün, E. Y. (2022). Ebeveyn Tutumları ve Benlik Kurgusu ile Çocukların Yalana İlişkin Değerlendirmeleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 3 (6), 107-120. DOI: 10.51503/gpd.1110452
- Anderson, C. J., Verkuilen, J. and Johnson, T. R. 2012. Applied Generalized Linear Mixed Models: Continuous and Discrete Data. Web sitesi: http://courses.education.illinois.edu/EdPsy587/GLM_GLMMLMM_LMM.pdf, Erişim Tarihi: 26.02.2015.
- Bandura, A. (2008). Observational learning. In W. Donsbach (Ed.), *The international encyclopedia of communication*. Retrieved from <https://doi.org/10.1002/9781405186407.wbiec.o004>
- Brody, G. H., & Shaffer, D. R. (1982). Contributions of parents and peers to children's moral socialization. *Developmental Review*, 2(1), 31–75. [https://doi.org/10.1016/0273-2297\(82\)90003-X](https://doi.org/10.1016/0273-2297(82)90003-X)
- Bussey, K (1999). Children's Categorization and Evaluation of Different Types of Lies and Truths. *Child Development*, 70(6), 1338-1347
- Çam, Z., Seydooğulları, S., Çavdar, D., Çok, F. (2012). Ahlak Gelişimine Klasik ve Yeni Kuramsal Yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1211-1225.
- Dodd, B., & Malm, E. K. (2021). Effects of Parenting by Lying in Childhood on Adult Lying, Internalizing Behaviors, and Relationship Quality. *Child Psychiatry & Human Development*. doi:10.1007/s10578-021-01220-8
- Ekman, P. (2016). *Çocuklar Neden Yalan Söyler?*. Yakamoz Yayınları.
- Engarhos, P., Shohoudi, A., Crossman, A., & Talwar, V. (2019). *Learning through observing: Effects of modeling truth- and lie-telling on children's honesty*. *Developmental Science*, e12883. doi:10.1111/desc.12883
- Evans, A. D., & Lee, K. (2013). Emergence of lying in very young children. *Developmental Psychology*, 49(10), 1958-1963.
- Fu, G., Xu F., Cameron C. A., Heyman, G., Lee, K. (2007). Cross-Cultural Differences in Children's Choices, Categorization and Evaluations of Turths and Lies. *Developmental Psychology*, 43(2), 278-293.

- Gingo M., Roded A. D., Turiel, E. (2017). Authority, Autonomy and Deception: Evaluating the Legitimacy of Parental Authority and Adolescent Deceit. *Journal of Research on Adolescence*, (27)4, 862-877.
- Gingo, M. (2017). Children's reasoning about deception and defiance as ways of resisting parents' and teachers' directives. *Developmental Psychology*, 53(9), 1643–1655. <https://doi.org/10.1037/dev0000350>
- Gingo, M., Roded, A. D., & Turiel, E. (2019). What They Don't Know Won't Hurt Them: Parents' Judgments About Lying to Their Adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 30(1), 95–108. <https://doi.org/10.1111/jora.12503>
- Heyman, G. D., Luu, D. H., & Lee, K. (2009). *Parenting by lying*. *Journal of Moral Education*, 38(3), 353–369. doi:10.1080/03057240903101630
- Heyman, G.D., Hsu A. S., Fu, G., Lee, K. (2013) Instrumental lying by parents in the US and China. *Int J Psychol*, 48(6), 1176-1184
- Işık, A. (2018). Platon'un Devletinde/Politeia'sında Yalanın Ontolojik Yapısı. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(1), 1-16.
- Jackson, R., Ekerim-Akbulut, M., Zanette, S., Selcuk, B. & Lee, K. (2021). Parenting by lying in Turkey: associations with negative psychosocial outcomes and psychopathy in adulthood. *Humanities and Social Sciences Communications*. 8. 10.1057/s41599-021-00877-9.
- Lavoie, J., Leduc, K., Crossman, A. M., & Talwar, V. (2015). Do As I Say and Not As I Think: Parent Socialisation of Lie-Telling Behaviour. *Children & Society*, 30(4), 253–264. doi:10.1111/chso.12139
- Lee, K. ve Ross, H. (1997). The concept of lying in adolescents and young adults: Testing Sweester's folkloristic model. *Merrill-Palmer Quarterly*, 43(2).
- Lee, K., Cameron C. A., Doucette J., & Talwar V. (2002). Phantoms and Fabrications: YoungChildren's Detection of Implausible Lies. *Child Development*, 73(6), 1688-1702.
- Liu, M., & Wei, H. (2020). The dark side of white lies: Parenting by lying in childhood and adolescent anxiety, the mediation of parent-child attachment and gender difference. *Children and Youth Services Review*, 119, 105635. doi: 10.1016/j.chilyouth.2020.105
- Maas, F. K. (2008). Children's Understanding of Promising, Lying, and False Belief. *The Journal of General Psychology*, 135(3), 301–322. <https://doi.org/10.3200/genp.135.3.301-322>
- Mahon, J. E. (2006). Kant and the perfect duty to others not to lie. *British Journal for the History of Philosophy*, 14(4), 653–685. <https://doi.org/10.1080/09608780600956407>
- Miller, P., H. (2017). *Gelişim Psikolojisi Kuralları*. İmge Kitabevi

- Mojdehi, A. S., Shohoudi, A., & Talwar, V. (2022). Children's moral evaluations of different types of lies and parenting practices and across cultural contexts. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*, 41(8), 5420–5433. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01059-7>
- Oğuz, N., Kara, H. Ş. (2018). 54—66 Aylık Çocuklarda Olumlu Sosyal Yalan Davranışı ile Zihin Kuramı ve Yönetici İşlevlerin Bağlantıları. *Psikoloji Çalışmaları*, (38)2, 129-154.
- Öktem, Ü. (2019). Evrensel Bir Etik Mümkün Müdür? *Temâşâ Felsefe Dergisi* 11, 44-51.
- Oruç, C. (2010). Okul öncesi dönem çocuğunda ahlaki değerler eğitimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, (2), 37-60.
- Perkins, S. A., & Turiel, E. (2007). To Lie or Not to Lie: To Whom and Under What Circumstances. *Child Development*, 78(2), 609–621. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01017.x>
- Piaget, J. (2015). *Cocugun Ahlaki Yargisi*. Pinhan Yayıncılık.
- Rizzo, M. T., Li, L., Burkholder, A. R., Killen, M. (2019) Lying, Negligence, or Lack of Knowledge? Children's Intention-Based Moral Reasoning About Resource Claims. *Developmental Psychology*, 55(2), 274-285.
- Setoh, P., Zhao, S., Santos, R., Heyman, G. D., & Lee, K. (2019). Parenting by lying in childhood is associated with negative developmental outcomes in adulthood. *Journal of Experimental Child Psychology*, 104680. doi: 10.1016/j.jecp.2019.104680
- Sireksma, J., Spaltman, M. & Lansu, T. A. M. (2019). Children Tell More Prosocial Lies in Favor of In-Group Than Out-Group Peers. *Developmental Psychology*.
- Smetana, J. G. (1999). The Role of Parents in Moral Development: A social domain analysis. *Journal of Moral Education*, 28(3), 311–321. <https://doi.org/10.1080/030572499103106>
- Smetana, J. G. (2011). *Adolescents, families, and social development: How teens construct their worlds*. Wiley-Blackwell.
- Smetana, J. G., Jambon, M., & Ball, C. (2014). The social domain approach to children's moral and social judgments. In M. Killen & J. G. Smetana (Eds.), *Handbook of moral development* (pp. 23–45). Psychology Press.
- Stouthamer-Loeber, M. (1986). Lying as a problem behavior in children: A review. *Clinical Psychology Review*, 6, 267–289. [https://doi.org/10.1016/0272-7358\(86\)90002](https://doi.org/10.1016/0272-7358(86)90002)
- Talwar, V., & Crossman, A. (2011). From little white lies to filthy liars: The evolution of honesty and deception in young children. *Advances in Child Development and Behavior*, 40, 139- 179.

- Topaloğlu, E., & Atay, A. (2020). Kategorik verilerin analizinde logaritmik doğrusal modellerin kullanımı: İntihar olasılığı verileri üzerine bir uygulama. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 565-580.
- Turiel, E, Banas, K. (2020). The Development of Moral and Social Judgments: Social Contexts and Processes of Coordination. *Eurasian Journal of Educational Research*, 20 (85), 23-44.
- Turiel, E. (2007). *The Development of Morality. Handbook of Child Psychology*. doi:10.1002/9780470147658.chpsy0313
- Turiel, E. (2010). *The Development of Morality. The Handbook of Life-Span Development*. doi:10.1002/9780470880166.hlsd001016
- Warneken, F., & Orlins, E. (2015). Children tell white lies to make others feel better. *British Journal of Developmental Psychology*, 33(3), 259–270. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12083>
- Xu, F., Bao, X., Fu, G., Talwar, V., & Lee, K. (2010). Lying and Truth-Telling in Children: From Concept to Action. *Child Development*, 81(2), 581–596. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01417.x>

EKLER

A. Bilgilendirilmiş Onam Formu

Veli Onay Mektubu

Sevgili ebeveynler,

MEF Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (Tezli) yüksek lisans programı olarak Melike Acar'ın desteğiyle "Çocukların Ahlaki Düşüncelerinin İncelenmesi" konulu bir araştırma projesi yürütmekteyiz. anketler.

Katılmalarına izin vererseniz, çocuğunuz okuldaki ders saatinde anketi dolduracaktır. Çocuğunuzun cevaplayacağı soruların psikolojik gelişimine olumsuz bir etkisi olmayacağından emin olabilirsiniz. Çocuğunuzun dolduracağı anketlerde cevapları kesinlikle gizli tutulacak ve bu cevaplar sadece bilimsel araştırma amaçlı kullanılacaktır. Bu formu imzaladıktan sonra çocuğunuzun katılımdan çekilme hakkı vardır. Araştırma sonuçlarının bir özeti size gönderilecektir.

Araştırma ile ilgili sorularınızı aşağıdaki e-posta adresini veya telefon numarasını kullanarak bize iletebilirsiniz.

Saygılarımızla,

Lütfen çocuğunuzun bu çalışmaya katılma tercihini aşağıdaki seçeneklerden en uygun olanı imzalayarak belirtiniz ve bu formu çocuğunuzla birlikte okula geri gönderiniz.

A) Çocuğumun'nin bu araştırma çalışmasına katılmasına izin veriyorum. Çocuğumun her an katılmayı bırakabileceğini biliyorum ve verilen bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Baba Adı Soyadı..... Anne Adı Soyadı.....

İmza İmza

B) Çocuğumun bu araştırma çalışmasına katılmasına izin vermiyorum.

Baba Adı Soyadı..... Anne Adı Soyadı.....

İmza İmza

B. Varsayımsal Hikayeler

Ali, okulda anneler günü için annesine bir kart hazırlamıştır. Eve gittiğinde annesi kartı beğenmemesine rağmen çok beğendiğini söylemiştir.

□ “Ali’nin annesinin hediye beğenmemesine rağmen beğendiğini söylemesi doğru mudur değil midir? Neden?”

Ayşe ve annesi yolda yürürken oyuncakçının önünden geçerler. Ayşe oyuncakçada bağırarak tavuk oyuncağını görür ve almak ister ancak annesi parası olmasına rağmen paramız yok alamayız der ve yürümeye devam eder.

□ “Ayşe’nin annesinin parası olmasına rağmen paramız yok demesi doğru mudur değil midir? Neden?”

Arda brokoliyi hiç sevmez, annesi yaptığı çorbanın içine brokoli koymuş olmasına rağmen Arda’ya brokoli koymadım demiştir.

□ “Arda’nın annesinin brokoli koymuş olmasına rağmen koymadım demesi doğru mudur değil midir? Neden?”

Nazlı’nın annesi Nazlı’nın odasını toplarken kar küresini kırmıştır. Nazlı eve geldiğinde kar küresinin nerde olduğunu sorduğunda annesi bilmiyorum demiştir.

□ “Nazlı’nın annesinin kar küresini kırmış olmasına rağmen kar küresine ne olduğunu bilmediğini söylemesi doğru mudur değil midir? Neden?”

Merve oyuncaklarıyla oynadıktan sonra oyuncaklarını toplamamaktadır. Merve’nin annesi oyuncaklarını toplaması için kendisi küçükken toplamamasına rağmen “Ben küçükken oyuncaklarımı hep toplardım, annemi hiç üzmedim.” der.

□ “Merve’nin annesinin “Küçükken oyuncaklarımı hep toplardım, annemi hiç üzmedim.” demesi doğru mudur değil midir? Neden?”

Akın ödevlerini hep eksik yapmaktadır. Akın’ın annesi ödevlerini hep tam yapmamasına rağmen “Ben ödevlerimi hep eksiksiz yapardım.” demiştir.

□ “Akın’ın annesinin “Ben ödevlerimi hep eksiksiz yapardım.” Demesi doğru mudur değil midir? Neden?”

Emir arkadaşlarıyla oynarken kavga etmiştir. Emre'nin babası Emre'nin yaşındayken kavga etmiş olmasına rağmen "Ben senin yaşındayken hiç kavga etmedim" demiştir.

□ "Emir'nin babasının kavga etmiş olmasına rağmen "Ben senin yaşındayken hiç kavga etmedim" demesi doğru mudur değil midir? Neden?"

C. Demografik Form

Yaşınız:

Kaç çocuğunuz var?:

Çocuk 1: Yaşı – cinsiyeti:

Çocuk 2: Yaşı – cinsiyeti:

Çocuk 3: Yaşı – cinsiyeti:

Çocuk ile olan ilişkiniz:

- ☐ Anne
- ☐ Baba
- ☐

Eğitim Durumunuz:

- ☐ İlkokul
- ☐ Ortaokul
- ☐ Lise
- ☐ Üniversite
- ☐ Yüksek Lisans / Doktora

Çalışma Durumunuz:

- ☐ Tam zamanlı çalışıyorum.
- ☐ Yarı zamanlı çalışıyorum.
- ☐ Ev hanımıyım.
- ☐ Çalışmıyorum.